

KLAIPĖDOS UNIVERSITETO

Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto

Psichologijos katedra

Monika Liaučiuė

**VYRESNIŲJŲ PAAUGLIŲ PASITENKINIMO GYVENIMU SĄSAJOS
SU PATYČIŲ PATIRTIMI, SAVIGARBA IR AKADEMINIAIS
PASIEKIMAIS**

Psichologijos studijų programos
magistro baigiamasis darbas

Vadovė doc. dr. Reda Gedutienė

Klaipėda, 2019

TURINYS

ĮVADAS	3
1. LITERATŪROS APŽVALGA	6
1.1. Pasitenkinimo gyvenimu samprata psichologijoje	6
1.1.1. Veiksniai, turintys įtakos paauglių pasitenkinimui gyvenimu	7
1.2. Paauglių pasitenkinimas gyvenimu: psichologinių tyrimų apžvalga.....	9
1.3. Patyčių samprata psichologijoje	10
1.3.1. Patyčių patirties ypatumai.....	12
1.4. Savigarbos samprata psichologijoje	14
1.4.1. Veiksniai, darantys įtaką savigarbai	15
1.5. Akademinių pasiekimų veiksniai.....	16
1.6. Pasitenkinimo gyvenimu sąsajos su patyčių patirtimi, savigarba ir akademineis pasiekimais: psichologinių tyrimų apžvalga.....	18
2. TYRIMO METODIKA	21
2.1. Tyrimo dalyviai	21
2.2. Įvertinimo būdai.....	21
2.3. Tyrimo eiga.....	23
2.4. Duomenų apdorojimas.....	23
3. TYRIMO REZULTATAI	24
4. REZULTATŲ APTARIMAS	40
IŠVADOS	44
LITERATŪRA	45
SANTRAUKA	51
SUMMARY	52
PRIEDAI	53

IVADAS

Paauglystė kaip pereinamasis iš vaikystės į suaugusiojo žmogaus gyvenimą etapas yra fiziologinės raidos, biologinių, kognityvinių, emocinių bei savęs formavimo ir savivaizdžio pokyčių laikotarpis (Frant, 2016; Šarakauskienė ir Bagdonas, 2010). Šis laikotarpis laikomas tinkamu etapu, siekiant sukurti tvirtą teigiamos gerovės pagrindą, kuris leistų jaukiai gyventi pilnametystėje (Walter & Shenaar-Golan, 2017). Nors dažniausiai jauni žmonės teigia, esą sveiki, laimingi bei patenkinti gyvenimu, tačiau yra tokių, kurie patiria psichikos sveikatos ir gerovės sunkumų (Žalienė, 2012).

Paauglių pasitenkinimo gyvenimu tyrimai, kaip pastebi J. Žalienė (2012) yra aktualūs, nes paaugliai patiria tokias problemas, kaip alkoholio vartojimas, rūkymas, narkotinių medžiagų vartojimas, patyčios, smurtas, depresiškumas, seksualinė prievarta (Stat. departamentas, 2012; VPSC, 2012; cit. Žalienė, 2012). Tačiau, pasak Ž. Šarakauskienės (2012), trūksta tyrimų apie paauglių pasitenkinimą gyvenimu. Europos gyvenimo kokybės tyrimu nustatyta, kad „Lietuvos gyventojų pasitenkinimas gyvenimu tampant vyresnio amžiaus mažėja: 18–34 metų asmenys yra labiau patenkinti savo gyvenimu, nei 35–64 m. ar 65+ m. amžiaus grupių asmenys“. Verta pastebėti, kad šiame tyrime nebuvo jaunesnių nei 18 metų asmenų (European Foundation, 2010; cit. Šarakauskienė, 2012, p. 4). Nors pastebima, kad yra padaugėję paauglių pasitenkinimo gyvenimu tyrimų, tačiau dažniausiai vertinamas bendrasis paauglių pasitenkinimas gyvenimu (Bradley, Cunningham & Gilman, 2014). Dėl to trūksta aiškios paauglių psichologinės gerovės struktūros sampratos ir teorinių modelių, su detaliu paauglių psichologinės gerovės aprašymu kaip reikia nustatyti sociodemografinius bei asmenybės veiksnius, susijusius su paaugliu psichologine gerove (Gallagher et al., 2009; cit. Šarakauskienė, 2012).

Vis didėjantis tyrimų skaičius rodo, kad pasitenkinimas gyvenimu yra susijęs su tradiciniais psichikos sveikatos problemų rodikliais (Lyons, Otis, Huebner & Hills, 2014). Tyrimais reikalinga ištirti veiksnius, kurie daro įtaką paauglių pasitenkinimui gyvenimu. Iš tiesų yra tyrimų, kurių rezultatai rodo, kad patenkinti gyvenimu paaugliai gerai sutaria su tėvais bei bendraamžiais, vertina mokyklą, bei mokytojus ir yra sėkmingi akademinėje srityje. Be to pasitenkinimas gyvenimu yra svarbus teigiamas paauglių psichologinio ir socialinio vystymosi rodiklis. Pasak A. Çivitci (2010), savęs vertinimas yra svarbus kintamasis, galintis pagerinti paauglių pasitenkinimą gyvenimu. Taigi yra nustatyta, jog egzistuoja glaudus ryšys tarp pasitenkinimo gyvenimu ir savigarbos (Campbell, 1981; cit. Palacios, Echaniz, Fernández & Ortiz de Barron, 2015). Žmonės,

kurie patenkinti savo gyvenimu lengviau sprendžia problemas, išlaiko prasmingus socialinius tarpusavio santykius, jaučiasi sveikesni, ilgiau gyvena ir yra atsparesni stresui (Žalienė, 2012).

Paaugliai daugiausiai savo laiko praleidžia mokykloje, kur, pasak R. Pocevičienės ir G. Girdvainio (2010), yra randamas kompleksinis socialinis-kultūrinis reiškinys – patyčios. Verta pastebėti, kad Lietuvoje patyčių problema mažėja. Tai patvirtina Pasaulio sveikatos organizacijos atlikto Tarptautinio mokinių gyvenimo bei sveikatos tyrimo (HBSC) rezultatai, 2014 m. patyčias patyrė 32 proc. vaikų ir 26 proc. merginų, o 2018 metais patyčias patiriančių procentas mažesnis - 29 proc. vaikų ir 26 proc. merginų. 2014 m. iš kitų besityčiojantys nurodė 33 proc. vaikų ir 16 proc. merginų, 2018 metais besityčiojančių buvo mažiau - 25 proc. vaikų ir 14 proc. merginų. Elektroninėje erdvėje taip pat pastebimas patyčių problemos mažėjimas, kadangi 2014 m. elektroninėje erdvėje patyčias patyrė 10 proc. vaikų, o 2018 m. - 8 proc. (nuoroda į šaltinį: <https://www.bepatyciu.lt/news/2019/1/17/patyci-tarp-mokini-pradedamazi/#>).

Patyčios mokyklose yra visuomenės sveikatos problema (Zhang, Zhou & Tao, 2018), kuri neigiamai veikia paauglių akademinę, socialinę ir emocinę raidą, jų fizinę sveikatą ir be abejo teigiamą psichologinį funkcionavimą. Be to yra įrodyta, kad bet koks priekabiavimas gali trukdyti psichologinei gerovei (Totan, Özer & Özmen, 2017). Apie patyčių daromą įtaką psichologinei paauglio gerovei pritaria ir A. Bagdonas su I. Padarauskaite (2012). Mokslininkai pastebi, kad patyčių padariniai labai stipriai sąveikauja su paauglio savęs vertinimu ir pasitenkinimu savo kūnu. O A. Zaborskis ir I. Vareikienė (2015) analizuodami Lietuvos moksleivių patyčių patirtį išskiria, kad patiriantys patyčias paaugliai pasižymi ne tik žemesne saviverte, bet ir blogesniais akademiniais pasiekimais. Taip pat tokie paaugliai jaučiasi mažiau saugūs ir patenkinti mokykliniu gyvenimu.

J. Žalienė (2012) savo tyrimo išvadoje pažymi, kad Lietuvos paaugliai yra dažniau nepakankamai patenkinti savo gyvenimu nei kitų Europos šalių paaugliai. Tačiau pastebi, kad pasitenkinimo gyvenimu rodikliai po truputį gerėja, nes „2010 m. 10,4 proc. daugiau berniukų nurodė, kad yra patenkinti savo gyvenimu nei 2002 m. Daugiau patenkintų gyvenimu mergaičių 2010 m. buvo 4,9 proc. nei 2002 m.“ (p. 108).

Radus tokių tyrimų išvadas norisi patikrinti ar yra sąsajų tarp kintamųjų: pasitenkinimas gyvenimu, patyčių patirtis, savigarba ir akademiniai pasiekimai. Įvertinus sąsajas tarp minėtų kintamųjų, gauti rezultatai būtų naudingi dirbant ugdymo įstaigoje su paaugliais, sukuriant veiksmingas prevencines bei intervencines priemones, kurių pagalba būtų stiprinama paauglių psichikos sveikata.

Tikslas – atskleisti vyresniųjų paauglių pasitenkinimo gyvenimu sąsajas su patyčių patirtimi, savigarpa ir akademiniais pasiekimais.

Uždaviniai:

Įvertinti ir palyginti vyresniųjų paauglių – vaikinų ir merginų – pasitenkinimo skirtingomis gyvenimo sritimis ypatumus.

Įvertinti ir palyginti vyresniųjų paauglių – vaikinų ir merginų – patyčių patirtį.

Įvertinti ir palyginti vyresniųjų paauglių – vaikinų ir merginų – savigarbos ypatumus.

Įvertinti ir palyginti vyresniųjų paauglių – vaikinų ir merginų – akademinų pasiekimų ypatumus.

Nustatyti vyresniųjų paauglių pasitenkinimo gyvenimu sąsajas su patyčių patirtimi, savigarpa ir akademiniais pasiekimais.

Nustatyti vyresniųjų paauglių pasitenkinimo gyvenimu prognostinius rodiklius.

1. LITERATŪROS APŽVALGA

Literatūros apžvalgos skyriuje bus apžvelgti visi temos kintamieji, analizuojama kokie veiksniai turi įtakos kintamiesiems bei apibrėžta jų samprata mokslinėje literatūroje.

1.1. Pasitenkinimo gyvenimu samprata psichologijoje

Psichologinė gerovė, pasak A. Linauskaitės, A. Kairio, I. Urbanavičiūtės, A. Bagdono ir V. Pakalniškienės (2012) suprantama „kaip pasitenkinimas gyvenimu, jo sritimis (šeima, draugais ar kt.), savimi, kaip gyvenimo tikslingumo, prasmingumo, laimingumo jausmas ir šiandien dažnai tapatinama su subjektyvia gyvenimo kokybe ar subjektyvia gerove“ (p. 35-36). A. Linauskaitė su bendraautoriais (2012) atlikę psichologinės gerovės tyrimų analizę, išskyrė, kad tokie veiksniai, kaip asmenybės bruožai, saviveiksmingumas, emocinis intelektas, socialiniai-demografiniai kintamieji, tokie kaip amžius, lytis, religingumas, gyvenamoji aplinka, finansinė padėtis turi ryšį su psichologine gerove. O socialiniai ir demografiniai kintamieji yra svarbūs prognozuojant asmens psichologinę gerovę (Fry, 2000; cit. Linauskaitė et al., 2012). Kaip pastebi Ž. Šarakauskienė (2012), ilgą laiką mokslininkai manė, kad pasitenkinimas gyvenimu yra vienas iš trijų subjektyvios gerovės komponentų. Vienas iš tokių mokslininkų yra ir M. Habibi, kuris su bendraautoriais (2015) išskyrė, jog pasitenkinimas gyvenimu yra vienas iš svarbiausių gyvenimo kokybės ir subjektyvios gerovės tyrimų rodiklių. Pasak tyrėjų subjektyvi savijauta yra suprantama kaip kognityvinis ir emocinis gyvenimo vertinimas.

Pasitenkinimo gyvenimu sąvokos apibrėžimų yra gausu, tačiau visi iš esmės yra panašūs. Vienas iš apibrėžimų - asmuo savo gyvenimo kokybę įvertina subjektyviais gero gyvenimo standartais (Pavot, Diener, 1993; cit. Kriščiūnaitė-Ragelienė, 2014). Pasitenkinimas gyvenimu, tai tarsi priėmimas visų aplinkybių, kurios supa individą ir jo poreikių tenkinimas (Sousa & Lyubomirsky, 2001; cit. Abdel-Khalek & El Nayal, 2015). M. Luhmann su M. Hennecke (2017) ir E. G. Palacios su bendraautoriais (2015) yra vieningos nuomonės, kad pasitenkinimas gyvenimu atspindi, kaip žmogus įprastai vertina savo gyvenimą. Jei vertina teigiamai, tai ir jaučiasi patenkintas savo pasiekimais. Taigi pasitenkinimas gyvenimu reiškia asmens bendrą vertinimą, priklausantį nuo kognityvinio viso gyvenimo įvertinimo (Pavot, 2008; cit. Yıldız, 2016).

Kitų autorių nuomone, pasitenkinimas gyvenimu apima pasitenkinimą, kurį žmogus suvokia dabartiniame gyvenime ir nori jį keisti, pasitenkinimas gyvenimu apima pasitenkinimą, kurį

prisimena iš praeities, tai artimųjų nuomonė apie jo gyvenimą, ir pasitenkinimas gyvenimu yra kaip lūkesčių, reikalavimų ir norų aprėptis (Diener & Lucas, 1999; cit. Çakar, 2012).

A.D. Lewis (2011) išskiria, jog asmenys, kurių aukštas pasitenkinimas gyvenimu gyvena ilgiau, kovoja su ligomis ir jaučiasi geriau, teigiami socialiniai santykiai, žemesnis psichopatologijos lygis, didesnis pasitenkinimas darbu ir produktyvumas, uždirba daugiau pinigų nei tie, kurių pasitenkinimas gyvenimu yra žemesnis. M. Luhmann ir M. Hennecke (2017) aiškina, jog remiantis teorija pasitenkinimas gyvenimu yra lyginamas tarp faktinių ir norimų gyvenimo sąlygų. Jei realios gyvenimo sąlygos yra blogesnės nei norimos gyvenimo sąlygos, tai žmonės patiria žemą pasitenkinimą gyvenimu. Ir atvirkščiai, jeigu norimos gyvenimo sąlygos yra lygios arba geresnės nei pageidaujamos gyvenimo sąlygos, tai patiriamas aukštas pasitenkinimas gyvenimu.

M. Habibi ir bendraautorių (2015) nuomone, kai žmogaus gyvenimas yra idealus bei labiau nuoseklus, toks asmuo jaučiasi labiau patenkintas. Yra nuomonių, kad pasitenkinimas gyvenimu gali skirtis priklausomai nuo kultūros, tačiau pasitenkinimas gyvenimu, susijęs su elgesiu ir psichologinėmis būsenomis, tokiomis kaip depresija, savigarba, viltis ir perfekcionizmas. Pasitenkinimas gyvenimu siejamas taip pat su įvairiais rizikos veiksniais tokiais kaip, alkoholio ir narkotikų vartojimas, agresyvus ir smurtinis elgesys, seksualinis elgesys. Pasitenkinimas gyvenimu siejamas ir su vienatve bei fiziniais sveikatos rodikliais (Çakar, 2012). Taigi pasitenkinimas gyvenimu reiškia subjektyvų visos gyvenimo kokybės vertinimą (Cömert, Özyeşil & Özgülük, 2016).

Apibendrinant galima teigti, kad nors pasitenkinimas gyvenimu dažnai siejamas su gyvenimo kokybe ar subjektyvia psichologine gerove, svarbu atskirti, kad tai nėra lygiavėrciai reiškiniai. Pasitenkinimas gyvenimu yra vienas iš kelių subjektyvios gerovės komponentų, kuris atspindi asmens lūkesčių išsipildymą ir teigiamus tam tikrų sričių vertinimus.

1.1.1. Veiksniai, turintys įtakos paauglių pasitenkinimui gyvenimu

Paauglio gerovė yra siejama su savigarba. Pasitenkinimui gyvenimu įtakos turi ne tik savigarba, bet ir pajamos, socialinė parama ir kt. (Diener & Diener, 1995; cit. Abdel-Khalek & El Nayal, 2015). Taip pat pasitenkinimo lygiui įtakos turi tėvų ir bendraamžių priėmimo kokybė. Paaugliui ypač svarbus šeimos, bendraamžių ir kt. socialinių aplinkų priėmimas (Yıldız, 2016). Šeimos svarbą pabrėžia ir T. K. Y. Wong su A. F. Y. Siu (2017). Ypatingai pastebimas didesnis

pasitenkinimas gyvenimu, kai yra stipresnis ryšys su motina ir mažai gaunama kritikos iš tėvų (Laghi, Pallini, Baumgartner, Guarino & Baiocco, 2016). T. Kriščiūnaitė-Ragelienė (2014) pritaria, kad paauglio konfliktiški santykiai su tėvais mažina pasitenkinimą gyvenimu.

Pagal B. Schnettler ir bendraautorius (2015) paauglių pasitenkinimui gyvenimu įtakos turi geri santykiai su draugais, ugdymo įstaiga ir savęs vertinimas. T. M. State ir L. Kern (2017) teigia, jog pasitenkinimas gyvenimu siejasi ne tik su savigarpa, socialiniais santykiais, bet ir su akademiniais pasiekimais.

M. Habibi su bendraautoriais (2015) nurodo, kad pasitenkinimui gyvenimu įtakos turi ne tik šeimos santykių kokybė, santykiai su bendraamžiais, mokykla vaidina taip pat svarbų vaidmenį, bet ir asmeniniai veiksniai, tokie kaip temperamentas. Nors verta pastebėti, kad šeimos santykių kokybė, pagal mokslininkus, turi didžiausią įtaką paauglio pasitenkinimui gyvenimu.

Paauglystė yra kūno įvaizdžio, išvaizdos ir sveikatos atspindžio ir sąmoningumo laikotarpis, kuris turi įtakos pasitenkinimui gyvenimu (Coccia, Darling, Rehm, Cui & Sathe, 2011). Paaugliai, kurie nepatenkinti savo kūno išvaizda yra labiau linkę turėti neigiamą nuomonę apie sveikatą (Meland, Haugland & Breidablik, 2007; cit. Coccia et al., 2011). O jeigu yra nepasitenkinimas sveikata, tai gali sukelti ir žemą savigarbą, mažą socialinį funkcionavimą bei depresiją (Field, 2004; cit. Coccia et al., 2011).

Pavyzdžiui, jeigu asmuo labai patenkintas savo gyvenimu, tai toks asmuo praleis laiką su kitais, jungsis į grupes, turės daug draugų, kurs socialinės paramos meilės santykių tinklus, dažnai džiaugsis kitomis galimybėmis ir bus motyvuotas dalyvauti socialinėje veikloje (Larsen & Prizmic, 2004; cit. Yıldız, 2016).

E.S. Huebner (2004) atkreipęs dėmesį į pasitenkinimo gyvenimu svarbą žmogaus psichinei sveikatai sukūrė mokinių gyvenimo kokybės vertinimo skalę - *Daugiamatė mokinių pasitenkinimo gyvenimu skalė*, kuria matuoja ne tik bendrąjį vaikų ir paauglių pasitenkinimą gyvenimu, bet ir pasitenkinimą jiems svarbiomis atskiromis gyvenimo sritimis: šeima, draugais, mokykla, gyvenamąja aplinka ir savimi. Ši skalė bus naudojama šiame tyrime ieškant sąsajų tarp paauglių pasitenkinimo gyvenimu ir paauglių akademinų pasiekimų, savigarbos ir patyčių patirties.

Apibendrinant galima išskirti, jog paauglių pasitenkinimui gyvenimu daugiausiai įtakos turi šeima, taip pat socialinė aplinka, ugdymo įstaiga, paauglio išvaizda, sveikata, savęs vertinimas ir netgi temperamentas.

1.2. Paauglių pasitenkinimas gyvenimu: psichologinių tyrimų apžvalga

Analizuojant tyrimus pastebėta, kad vis daugiau atsiranda tyrimų, kuriuose būtų tyrinėjami paaugliai.

Ž. Šarakauskienės ir A. Bagdono (2010) atliktu tyrimu nustatyta, kad vaikinių pasitenkinimas gyvenamąja aplinka didesnis nei merginų. Taip pat tyrėjai pastebėjo, jeigu moksleivio gyvenamoji teritorija yra tankiau apgyvendinta, tai jo pasitenkinimas mokykla mažesnis. Tyrėjams pavyko rasti duomenų, kad „R. Homel ir A. Burns (1989) buvo nustatę tokios pat krypties ryšį tarp pasitenkinimo gyvenimu ir gyvenamosios vietos“ (p. 29). N. Žemaitienės ir A. Zaborskio (2010) tyrimo rezultatuose taip pat aptinkama, jog kas ketvirtam apklaustajam mokykloje nelabai patinka arba visai nepatinka. Kita vertus, pastebėta, kad mergaitėms mokykloje labiau patinka nei berniukams. Tačiau, kaip autoriai nurodo, nepriklausomai nuo lyties, mokyklos patrauklumas mažėja su mokinių amžiumi.

Naujausi tyrimai parodė ryšį tarp mokyklos klimato ir mokinių pasitenkinimo gyvenimu. Kai mokiniai patiria teigiamus tarpasmeninius santykius mokykloje, dažniausiai jie turi aukštesnį bendrą pasitenkinimą gyvenimu (Suldo & Huebner, 2005; cit. Wong & Siu, 2017).

J. Žalienė (2012) nuo 2002 m. iki 2010 m. analizuodama Lietuvos moksleivių pasitenkinimą gyvenimu pastebėjo, kad Lietuvos paaugliai lyginant su kitų šalių paaugliais yra mažiausiai patenkinti gyvenimu. „Lietuvos berniukai labiau patenkinti gyvenimu tik už Latvijos berniukus, o mergaitės – tik už Rumunijos paaugles“ (p. 108-109). Tyrėja atkreipia dėmesį, kad Lietuvos paauglių pasitenkinimas gyvenimu gerėja, nors ir išlieka žemiausiose vietose.

Yra atlikta tyrimų, kuriuose siekiama ištirti pasitenkinimą gyvenimu pagal šalis, lytį ir amžių. Gauti skirtumai gali būti siejami su asmenine gyvenimo patirtimi (Veenhoven, 1996; cit. Çakar, 2012). Bet skirtumo tarp pasitenkinimo gyvenimu ir lyties A. D. Fabio bei A. Gori (2016) atlikto tyrimo rezultatai neparodo. Taip pat ir E. S. Huebner ir kolegos (2004, cit. Šarakauskienė, Bagdonas, 2010) nurodo, kad pasitenkinimas gyvenimu nėra susijęs su paauglių lytimi.

Pasitenkinimas gyvenimu siejamas ne tik su lytimi ar kultūra. I. Truskauskaitė-Kunevičienė, R. Žukauskienė ir G. Kaniušonytė (2014) apžvelgė ne vieno mokslininko darbus, kur yra analizuojamas pasitenkinimas gyvenimu ir pozityvūs raidos komponentai. Autorės remdamosi mokslininkų (Park, 2004, Proctor et al., 2008) tyrimais atskleidė, jog pasitenkinimas gyvenimu yra susijęs su 5 pozityvios raidos komponentais, bet pateikiami rezultatai remiasi daugelio autorių tyrimais skirtingose imtyse ir skirtingais laikotarpiais. Tačiau yra atskleidžiamos reikšmingos

sąsajos tarp pasitenkinimo gyvenimu ir visų pozityvios raidos komponentų. I. Truskauskaitė-Kunevičienė su bendraautorėmis (2014) daro prielaidą, jog reikia stiprinti paauglio savigarbą, skatinti ugdyti santykius su aplinkiniais, siekiant didinti paauglių pasitenkinimą gyvenimu.

T. Kriščiūnaitė-Ragelienė (2014) ieškodama sąsajų tarp paauglių identiteto formavimosi, santykių su tėvais, savidiferenciacijos ir pasitenkinimo gyvenimu, analizavo ir kitų mokslininkų (Manzi et al., 2006, Malekpour, 2007, Giannakopoulos et al., 2009, Ryan et al., 2010) tyrimus, kuriuose patvirtinama, jog paauglio santykio kokybė su tėvais daro įtaką paauglio pasitenkinimui gyvenimu. Atliktas tyrimas naudojant struktūrines lygtis patvirtino, kad pasitenkinimas gyvenimu paaiškinamas šeimos ir draugų parama (Rodríguez, Droguett, & Revuelta, 2012; cit. Palacios et al., 2015). Nustatyta, kad paauglystėje yra didesnis pasitenkinimas gyvenimu, kai yra stiprus ryšys su tėvais ir gaunama mažai tėvų kritikos (Bendayan et al., 2013; cit. Laghi et al., 2016).

G. B. Çevik (2017) analizavo pykčio ir pasitenkinimo gyvenimu sąsajas. Yra rasta reikšmingų santykių tarp pykčio ir pasitenkinimo gyvenimu. Tačiau yra tyrimų, kuriais nustatytas neigiamas santykis tarp pykčio lygio ir psichologinės gerovės (Diong et al., 2005; cit. Çevik, 2017). Kitame tyrime Chung ir Kim (2017; cit. Çevik, 2017) nustatė teigiamą santykį tarp pasitenkinimo gyvenimu ir pykčio kontrolės bei neigiamą santykį tarp pasitenkinimo gyvenimu ir pykčio išraiškos.

Apibendrinant galima teigti, kad paauglių pasitenkinimas gyvenimu ir atskiromis jo sritimis skiriasi priklausomai nuo šeimos, lyties, kultūros, draugų ir net mokyklos klimato.

1.3. Patyčių samprata psichologijoje

Patyčių fenomenas tarp moksleivių yra labai senas reiškinys, tačiau tyrimo objektu tapęs visai neseniai, prieš kelis dešimtmečius (Olweus, 1973, 1978; cit. Olweus & Limber, 2010). Tai aktualiausia ir skausmingiausia mokyklinė patirtis (Mishna, 2003; Povilaitis, 2008a; cit. Skerytė-Kazlauskienė et al., 2012).

Mokslinėje literatūroje galima rasti įvairių patyčių reiškinio sampratų. P. K. Smith (1997, cit. Girdvainis, 2012) patyčias apibrėžia kaip sistemingą piktnaudžiavimą galia, nuolat pasikartojančiais veiksmais, kurie skaudina ir žemina, ir yra nukreipiami į kitą asmenį. Anot W. M. Craig (1998, cit. Girdvainis, 2012) patyčios yra neigiamas fizinis arba žodinis tyčinis veiksmas, kuriuo siekiama įskaudinti, pažeminti kitą asmenį. Pagal Pasaulinę sveikatos organizaciją patyčios suprantamos kaip pasikartojantis emociškai ar fiziškai agresyvus elgesys, kuris nukreiptas į tam tikrą asmenį arba asmenis. Vieno termino, kuris apibūdintų patyčių reiškinį nėra, tačiau šiam

reiškiniui yra randama sinonimų: „priekabiavimas, priekabės, užgauliojimas, ujimas, kabinėjimasis, skriaudimas, pažeminimas, erzinimas“ (Bagdonas ir Padarauskaitė, 2012, p. 45). Tačiau dažniausias patyčių apibrėžimui naudojamas D. Olweus apibrėžimas - „pasikartojantys negatyvūs veiksmai, atliekami vieno ar daugiau mokinių“ (Povilaitis, 2008b, p. 33). D. Olweus neigiamu veiksmu vadina tikslingą elgesį, kuriuo norima įskaudinti, sužaloti ar sukelti nemalonumą kitam (Povilaitis, 2008b; cit. Skerytė-Kazlauskienė et al., 2012).

Patyčių elgesio apibrėžimai paprastai apima keturis elementus. Pirma, patyčios yra apgalvotos, kai ketinama sukelti fizinį ir / arba psichinį skausmą ar diskomfortą kitam asmeniui. Antra, priekabiavimas reiškia galios pusiausvyrą, kuris gali būti grindžiamas fiziniu dydžiu, amžiumi, lytimi ar socialine padėtimi. Trečia, priekabiavimas dažniausiai nėra vienkartinis įvykis, jis kartojamas laikui bėgant, todėl gali kilti tolesnių incidentų, dėl kurių kyla baimė ir nerimas. Ketvirta, priekabiavimas yra kenksmingas, nes patyčios yra trumpalaikė arba ilgalaikė fizinė ar psichologinė žala (Goldstein, 2013; Hymel & Swearer, 2015; MoE, 2014; cit. Hornby, 2016).

Naujausi tyrimai išskiria, jog patyčių pasireiškimo būdai yra: verbalinės, fizinės, netiesioginės ir elektroninės patyčios (Bagdonas ir Padarauskaitė, 2012). Pasak G. Girdvainio (2012) dar yra rašytinės patyčios, kai raštu rašomi negatyvūs komentarai, pašaipos. Tyrėjas taip pat išskiria sudėtingas patyčias (žodžiais ir fiziniais veiksmais pasireiškia), elektroninės patyčios (grasinimai telefonu, išmetimai iš pokalbių svetainių ir pan.), seksualinės patyčios (nešvankūs pasiūlymai, nemalonūs prisilietimai ir pan.) bei rasistinės patyčios (rasę žeminantys anekdotų pasakojimai, rasę įžeidžiančių ženklų demonstravimas ir pan.). Patyčios gali būti tiesioginės ir lengvai pastebimos arba netiesioginės ir paslėptos. Dažniausiai patyčios vyksta grupinėse situacijose ir retai pasitaiko suaugusiųjų akivaizdoje (Casebeer, 2012; MoE, 2014; cit. Hornby, 2016).

Netradicinės patyčios, kurios sparčiai „populiarėja“ yra elektroninės patyčios. G. Hornby (2016) domėjosi elektroninėmis patyčiomis ir išskyrė, jog ši forma apima el. pašta, mobiliuosius telefonus, pokalbių „kambarius“, socialinių tinklų svetaines ir tiesioginius pranešimus, kad įžeistų kitus žodžiu, socialiniu ar psichologiniu požiūriu. R. Pilkauskaitė-Valickienė, S. Raižienė ir R. Žukauskienė (2009) domėjosi elektroninėmis patyčiomis ir apžvelgė kitų autorių, kurie domisi šia patyčių rūšimi išskiriamus apibrėžimus, kur elektronines patyčias apibrėžia kaip agresyvų tyčinį bei pasikartojantį vieno asmens arba grupės asmenų prieš auką nukreiptą veiksma elektroninėje erdvėje. Elektroninės patyčios apima elektroninius laiškus, trumpąsias žinutes, pokalbių svetaines, internetinius tinklus, skaitmenines žinutes arba žinutes, siunčiamas į mobilų telefoną.

Elektroninėms patyčioms yra galimybė tęstis visą parą ir gali padaryti daugiau emocinės žalos nei tradicinės patyčios. Tačiau elektroninėje erdvėje informacija greitai plinta ir yra pakankamai sunku pašalinti žeidžiantį turinį iš virtualios erdvės (Willard, 2006; cit. Pilkauskaitė Valickienė et al., 2009). N. Grigutytė, S. Raižienė, V. Pakalniškienė ir R. Povilaitis (2018) teigia, kad vaikai ir paaugliai jau yra atsargesni elektroninėje erdvėje, nes supranta su kokiomis grėsmėmis gali susidurti internete. Tačiau pagal autorių atlikto tyrimo rezultatus, 2018 m. daugiau vaikų patyrė užgauliojimus internete ar mobiliajame telefone nei 2010 m.

Patyčios, tiek tradicinės, tiek elektroninės yra siejamos su didelėmis psichosomatinėmis problemomis bei psichikos sveikatos problemomis. Tai priklauso nuo išpuolių dažnumo ir sunkumo. Yra tyrimų, kad patyčių patirtis siejama su vaikų ir paauglių depresija (Arnarsson, Nygren, Nyholm, Torsheim, Augustine, Bjereld, Markkanen, Schnohr, Rasmussen, Nielsen & Bendtsen, 2019). Kad tiek elektroninės, tiek tradicinės patyčios gali prisidėti prie neigiamų psichologinių ir psichosocialinių padarinių, pritaria ir T. E. Waasdorp ir C. P. Bradshaw (2015).

Apibendrinant galima teigti, kad patyčios yra viena dažniausių ir populiariausių agresyvaus elgesio formų visame pasaulyje, kuri yra nukreipiama į kitą asmenį. Nors yra pastebimas patyčių mažėjimas, tačiau patyčios daugiau plinta nebe realybėje, bet interneto erdvėje.

1.3.1. Patyčių patirties ypatumai

Patyčios yra sudėtingas plačiai paplitęs reiškinys ne tik Lietuvos mokyklose, bet ir pasaulyje. Patyčių paplitimą pasaulyje analizuodamas G. Hornby (2016) apžvelgė mokslininkų (Olweus, 1993, Smith & Sharp, 1994, Nansel et al., 2001, Rigby, 2008) tyrimus, pagal kuriuos mažiausiai patyčių fiksuojama Norvegijoje - apie 3 proc., 7 proc. Jungtinėje Karalystėje, 8 proc. Jungtinėse Amerikos Valstijose, iki 16 proc. Australijoje. M. Skerytė-Kazlauskienė su bendraautoriais (2012) teigia, kad Lietuvoje patyčių problema yra opiausia, kadangi patyčių patyrimo ir tyčiojimosi procentas yra vienas aukščiausių Europoje. Pagal tarptautinio mokinių gyvenimosi bei sveikatos tyrimo (HBSC), kurį atliko Pasaulio sveikatos organizacija, rezultatus, 2018 metais patyčias patiriančių nurodė 29 proc. vaikų ir 26 proc. merginų. 2018 metais besityčiojančių nurodė 25 proc. vaikų ir 14 proc. merginų. Elektroninėje erdvėje 2018 m. patyčias patyrė 8 proc. vaikų (nuoroda į šaltinį: <https://www.bepatyciu.lt/news/2019/1/17/patyci-tarp-mokini-pradedamazi/#>). O pagal R. Gedutienės, R. Šimulionienės, R. Čepienės ir M. Rugevičiaus (2012) tyrimo rezultatus trečdalis paauglių nurodė buvę įskaudinti elektroninėje erdvėje, o

penktadalis nurodė, kad buvo skriaudėjai pokalbių svetainėse. N. Grigutyte su bendraautoriais (2018) nurodo, kad 2018 m. daugiau moksleivių patiria elektronines patyčias, nei 2010 m.

R. Gedutienės ir bendraautorių (2012) tyrimo rezultatai taip pat parodė, kad lytis yra svarbus veiksnys, siekiant paaiškinti tradicinių ir elektroninių patyčių sąsajas. Nustatyta, kad 22,4 proc. visų tyrime dalyvavusių mergaičių yra ir tradicinių, ir elektroninių patyčių aukos. Tuo tarpu tyčiojėsi ir realioje, ir virtualioje erdvėje prisipažino 19,5 proc. visų tyrime dalyvavusių berniukų. Autoriai pastebi, kad Austrijos paauglių (14–19 metų) tyrime nustatyta, kad lytis yra svarbus veiksnys patyčiose. R. Ford, T. King, N. Priest ir A. Kavanagh (2017) analizuodami mokslininkų (Cullerton-Sen & Crick, 2005) tyrimų rezultatus nurodo, kad vaikinai dažniau patiria fizines, o mergaitės – žodines patyčias.

Pasak M. Skerytės-Kazlauskienės ir bendraautorių (2012) patyčių patirtys aktyviausios yra paauglystėje.

Kodėl yra patiriamos patyčios, mokslininkai išskiria įvairias priežastis. Anot V. Lukavičienės ir B. Šilėnienės, (2010; cit. Sereikienė ir Šilėnienė) vienos priežastys susijusios su mokinio asmenybe, kitos priežastys susijusios su mokinio šeima, trečios susijusios su aplinkos poveikiu asmenybei. A. Bagdonas ir I. Padaruskaitė (2012) išskiria vieną pagrindinių priežasčių – išvaizdą, nes tai svarbu vertinant tiek save, tiek kitus. Patiriantys patyčias paaugliai yra linkę save vertinti prasčiau nei tie, kurie jų nepatiria, jaučiasi liūdniesni, kalti, vieniši, nesaugūs, nerimastingi, tokiems vaikams trūksta pasitikėjimo bei savigarbos (Heinrich, 2003; Robichaud, 2007; cit. Pocevičienė ir Girdvainis, 2010). Patyčių patyrimas gali būti priežastimi, kodėl vaikai vengia lankyti mokyklą (Civinskas, Levickaitė, Tamutienė, 2006; cit. Pocevičienė ir Girdvainis, 2010). Be to yra tikimybė, jog mokiniai, kurie tyčiojasi gali susidurti su mokymosi sunkumais (Robichaud, 2007; cit. Pocevičienė ir Girdvainis, 2010). R. Ford su bendraautoriais (2017) analizuodami mokslininkų (Rigby, 2003; Egan & Perry, 1998; Arseneault et al., 2006; Nansel et al., 2003) tyrimų rezultatus apibendrina, jog patyčių poveikis paaugliams siejamas su bloga psichine bei psichologine sveikata, maža savigarpa, depresija, nerimu ir smurtiniu elgesiu. R. Thornberg su S. Knutsen (2011) nustatė, kodėl patyčios tarp paauglių įvyksta. Išskiriamos penkios pagrindinės kategorijos: prievarta, nukentėjusieji, lygiateisiškumas, mokykla ir priskyrimas žmogaus prigimčiai / visuomenei. Pasak G. Girdvainio (2012), patyčių priežastimi gali būti vaiko negalia ar fiziologinis sutrikimas, priklausymas įvairioms neformalioms grupėms, išsiskyrimas savo išvaizda, rasė, socialinis statusas, higienos įpročiai bei dažniausiai tyčiojamasi yra dėl šeimos narių negalios ar žalingų įpročių.

Apibendrinant galima teigti, kad patyčios yra viso pasaulio problema, neišskiriant nei kultūros, nei šalies, nei lyties. Ir nėra nustatytos tik vienos priežasties, kodėl yra patiriamos patyčios.

1.4. Savigarbos samprata psichologijoje

Savigarba – sąvoka, kuri dažniausiai mokslinėje literatūroje yra sinonimiška savivertės, savęs vertinimo sąvokoms. Šiame tyrime taip pat šios sąvokos bus vartojamos kaip sinonimai.

M. Rosenberg savigarbą apibrėžė kaip „individo minčių ir jausmų visumos ir savo svarbos įvertinimą“ (nuoroda į šaltinį: <https://socy.umd.edu/about-us/self-esteem-what-it>). A. Frant (Bāban et al., 2001; cit. 2016) savigarbą apibūdina, kaip asmens sąsaja su savo įvaizdžiu. Taip pat savivertę galima apibūdinti kaip emocinį savęs įvertinimą. Nuo savivertės priklauso kaip žmogus jaučiasi, kaip elgiasi bei ką mąsto įvairiose situacijose (Žukauskienė, Erentaitė ir Malinauskienė, 2011). Savivertė suprantama kaip bendras žmogaus savęs įsivertinimas, priėmimas bei pasitikėjimas savimi, neišskiriant laimingumo ir pasitenkinimo gyvenimu jausmų (Harter, 1999, Manning, 2007; cit. Laureckis ir Petružytė, 2016). Savivertė siejama ne tik kaip žmogus save vertina kaip asmenį, bet ir kokius turi gyvenimo tikslus, koks yra santykis su kitais asmenimis, kokia socialinė padėtis, kokia emocinė autonomija (Frant, 2016).

A. Frant (2016) pažymi, kad savigarba grindžiama savęs pažinimo, saugumo jausmo, priklausomybės jausmo elementais.

Kurį laiką savęs vertinimą analizavo kaip vienalytį konstrukta, tačiau gaunami rezultatai būdavo prieštaringi, tad buvo pradėta savęs vertinimą analizuoti kaip daugiamatį modelį ir atsižvelgta, kad skirtingose gyvenimo srityse žmogus nevienodai yra kompetentingas, nevienodai vertina savo gebėjimus, laimėjimus, todėl, skiriant savęs vertinimo sritis yra gaunamas išsamesnis bei tikslesnis vaizdas apie save. Be to savęs vertinimo sritys skiriasi, atsižvelgiant į raidos periodą (Skerytė-Kazlauskienė et al., 2012).

Humanisto C. Rogerso sukurtoje teorijoje teigiama, kad savigarba sudaryta iš trijų dalių: kaip asmuo save mato, kaip save vertina ir koks nori būti (idealusis „aš“). Savęs matymas yra lankstus ir kintantis procesas. „Pavyzdžiui, žmogus, sergantis anoreksija ir būdamas labai mažo svorio, gali manyti, kad yra storas. Žmonės savo paveikslą gali apibūdinti skirtingai: fizinės ir asmeninės būdo savybės, socialiniai vaidmenys, egzistencinis apibūdinimas“ (Laureckis ir Petružytė, 2016, p. 9). Savęs vertinimas - bendras savęs įsivertinimas, savęs priėmimas bei

pasitikėjimas savimi (Laureckis ir Petružytė, 2016). O A. Dobrescu (2013) išskiria savigarbos komponentus: meilė sau, savęs samprata ir pasitikėjimas savimi. Meilė sau kyla iš tėvų teikiamos emocinės paramos kokybės ir nuoseklumo. Žmogus yra motyvuotas turėti aukštą savigarbą, o tai reiškia teigiamą savęs vertinimą (nuoroda į šaltinį: <https://socy.umd.edu/about-us/self-esteem-what-it>). Pasak C. A. Pepping, A. O'Donovan bei P. J. Davis (2013), aukštas savęs vertinimas tarsi pagalvė žmonėms, kenčiantiems nuo socialinio nerimo, nes savęs vertinimas yra susijęs su geresniais streso įveikos įgūdžiais, geresne bendra fizine ir psichine sveikata. O žemai save vertinantys asmenys stipriau išgyvena neigiamas emocijas (Michalak et al., 2011, cit. Yaratana & Yucesoylu, 2010).

Apibendrinant galima teigti, kad savigarba yra ne tik žmogaus savęs pozityvus ar negatyvus vertinimas, bet ir matymas, koks nori būti.

1.4.1. Veiksniai, darantys įtaką savigarbai

Savęs vertinimas formuojasi per visą žmogaus gyvenimą nuo vaikystės, kur žaidimų patirtis yra labai svarbi. Savigarbą formuoja žmogaus sėkmės ir nesėkmės (Yaratana & Yucesoylu, 2010).

Savęs vertinimas yra psichologinis kintamasis, kuriam įtakos turi narkotikų, alkoholio vartojimas, nusikalstamas elgesys, depresija, pyktis, priešiškus, agresyvus elgesys (Santrock, 1996; cit. Dobrescu, 2013). Savigarbai įtakos taip pat turi ir subjektyvi gerovė, kadangi savigarba glaudžiai siejasi su subjektyvia gerove (Zawadzka et al., 2016).

A. Dobrescu (2013) analizavo tyrimus, kurių rezultatai rodo, kad jaunų merginų savigarba yra susijusi su jų kūno įvaizdžiu, kadangi merginos greičiau bręsta nei vaikinai. Taip pat merginų savigarba gali būti susijusi su anksčiau pradėtu lytiniu gyvenimu, socialiniais santykiais, ypač santykiais su bendraamžiais, per dideliu ar per žemu ūgiu, per mažu ar per dideliu kūno svoriu, veido spuogu. Taip pat A. Dobrescu (2013) pastebi, kad paauglių savigarbai įtakos turi hormonų pokyčiai. R. Rutkauskaitė ir S. Bendaravičiūtė, (2017) išskyrė, jog yra tyrimų, kuriuose nustatyta, kad savigarba yra susijusi su paauglių lytimi: merginos turi menkesnę savivertę nei vaikinai. Savigarba yra susijusi ir su kryptinga veikla, pavyzdžiui paaugliai, užsiimantys sportu adekvačiau save vertina (Laskienė et al., 2010).

Savigarbai, paauglystės laikotarpiu įtakos turi bendravimas su kitais asmenimis. Ypatingai tėvai bei pedagogai (Frant, 2016). R. Žukauskienė su bendraautorėmis (2011) sutinka, kad svarbi šeimoje įgyta patirtis, jeigu tėvai bus autoritetas, vaikai pasižymės didesne saviverte ir atvirkščiai.

A. Dobrescu (2013) išskiria, kad yra ryšys tarp savigarbos ir šeimos, kurioje auga paauglys, sudėties: vieniši tėvai ar išsiskyre, socialinė ir ekonominė padėtis tėvų. Pavyzdžiui, paaugliai, kurie gyvena su vienu iš tėvų, turi aukštesnę savigarbą (Rosenberg & Adams, 2009; cit. Dobrescu, 2013).

Pagal M. Aryana (2010) atlikto tyrimo rezultatus, savigarbai įtakos turi akademiniai pasiekimai, kadangi mokiniai, kurių akademiniai pasiekimai aukštesni yra pasitikintys savimi, palyginant su mažiau savimi pasitikinčiais mokiniais. R. Žukauskienė su bendraautoriais (2011) pritaria, kad paauglių savivertė turi įtakos intelektui. Kita vertus, H. Pullmann ir J. Allik (2008) teigia, kad žemas savęs vertinimas nebūtinai yra žemų akademinų pasiekimų požymis.

Asmenys, turintys aukštą savivertę sėkmingiau sprendžia problemas ir veiksmingiau naudoja informaciją, taip pat geros psichinės sveikatos, geba prisitaikyti aplinkoje, patiria mažiau neigiamų emocijų ir lengviau įveikia stresą (Geyer, 1997; Sabaliauskytė ir Pileckaitė-Markovienė, 2009). O kai savigarba neigiama: žmogui trūksta drąsos jo pasirinkimuose, yra priklausomas nuo kitų nuomonių, nėra atkaklus pasirinkimuose (Dobrescu, 2013). Nepasitikintis savimi žmogus lengviau pasiduoda stresui, neigiamoms emocijoms bei jo psichologinė būseną yra nestabili (Antonovsky, 1987; cit. Sabaliauskytė ir Pileckaitė-Markovienė, 2009).

Apibendrinant galima teigti, kad savigarbą formuoja ne vienas, o dauguma veiksnių, tokių kaip, šeima, socialinė aplinka, išvaizda.

1.5. Akademinų pasiekimų veiksniai

Akademiniai pasiekimai – vienas iš paauglių funkcionavimo rodiklių mokykloje, pagal kurį moksleivio tėvai, pedagogai sprendžia apie moksleivio sėkmę mokykloje (Neuenschwander et.al, 2012; cit. Rakickienė ir Girdzijauskienė, 2014). Pasak R. Kratavičienės (2014) akademiniai pasiekimai yra svarbus mokslo kokybės kriterijus.

Akademiniam rezultatams įtakos turi daugybė kintamųjų, kurie yra glaudžiai susiję tarpusavyje, todėl yra pakankamai nelengva juos atskirti. L. Rakickienė su S. Girdzijauskiene (2014) išskyrė, jog akademinų pasiekimų sritims vykdomosios funkcijos yra svarbios. Taip pat autorės išskiria, jog akademiniam pasiekimams labai svarbus yra tiriamųjų amžius, atmintis,

intelektiniai gebėjimai, verbaliniai gebėjimai. R. Kratavičienė (2014) papildo, kad akademiniams pasiekimams įtakos turi ir šeimos aplinka, asmenybės bruožai bei asmenybės disciplinotumas.

Akademinė veikla apima tokius veiksnius: intelekto įgūdžiai, asmenybė, motyvacija, gebėjimai, interesai, mokymosi įpročiai, savigarba ar mokytojų ir mokinių santykiai (Chipana, 2012, Larrosa, 1994, Marti, 2003, Lamas, 2015; cit. Alva, 2017). Yra tyrimais nustatyta, kad moksleivio akademiniams pasiekimams teigiamos įtakos turi ir bendraamžių ir pedagogų paramos lygis. Kita vertus, skirtingai nei išsivysčiusių Vakarų šalių, mokslininkai, tokie kaip Chen (2008) ir Gherasim ir kolegos (2013), kurie studijavo ne Vakarų kontekste, padarė išvadą, kad mokyklos pasiekimai nepriklauso nuo suvokiamo bendraamžių paramos lygio (Bursal, 2017). Daugumoje šeimų vaikų mokymasis yra svarbi gyvenimo dalis. Tačiau I. Legeckaitė ir I. Pilkauskienė (2013) remdamosi mokslininkų (Somers et al., 2011; Lian, 2008) tyrimų rezultatais teigia, kad akademiniai vaikų pasiekimai priklauso nuo šeimos aplinkos ir funkcionavimo bei tėvų įsitraukimo į vaikų mokymą. Mokslininkės, I. Legeckaitė ir I. Pilkauskienė (2013), pastebi, kad šeimose, kurios funkcionuoja gerai, pavyzdžiui nėra alkoholio vartojimo problemų, vaikų pažangumas ne visada yra geras ir gali kelti tėvams rūpesčių priešingai nei paaugliai, kurie auga alkoholio vartojimo problemų turinčiose šeimose. Tai patvirtina mokslininkų atlikta literatūros analizė bei pačių atliktas tyrimas, kad paauglių augančių gerai funkcionuojančioje šeimoje ir netinkamai funkcionuojančioje šeimoje akademiniai pasiekimai nesiskiria.

Kitas mokslinis tyrimas, kuriame ieškoma veiksnių darančių įtaką mokinio akademiniams pasiekimams yra R. Kratavičienės (2014), kuri siekdama išsiaiškinti ar Didžiojo penketo asmenybės bruožų teorija siejasi su akademiniams pasiekimais, tačiau tyrimo rezultatais nebuvo nustatytų ryšių tarp Didžiojo penketo asmenybės bruožų ir akademinų pasiekimų.

Tyrimais nustatytas ryšys tarp savarankiško mokymosi ir akademinio savarankiškumo, pasiekimų motyvacijos. Šis ryšys atsispindi ir Shannon & Allen, (2010), Ferla, Valcke & Cai (2009), Amoon (2008), Asadi et al. (2011), Noohi et al. (2012), Karami et al. (2013), Manavipoor et al. (2012) ir Abaft (2008) tyrimų rezultatuose (Saeid & Eslaminejad, 2017). Panašiu tyrimu nustatyta, jog nuo 8-os iki 11-os klasės moksleivių motyvacija nekinta, o didėjant moksleivių amžiui mokymosi pasiekimai gerėja (Rutkauskaitė ir Brazauskas, 2012; Rutkauskaitė ir Januševičiūtė, 2015).

R. Rutkauskaitės ir S. Januševičiūtės (2015) atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad merginos mokosi geriau nei vaikinai. Tačiau yra tyrimų, kurių rezultatai yra priešaringi,

pavyzdžiui, Rutkauskaitė ir Brazauskas (2012; Rutkauskaitė ir Januševičiūtė (2015)) nustatė, kad vaikinai mokosi geriau nei merginos.

Pasak K. Paradnikės (2016) įsitraukimas į akademinę veiklą, apimantis energingumą, atsidavimą yra susijęs su akademiniiais rezultatais bei pasiekimais, vidine motyvacija ir pasitenkinimu gyvenimu.

Apibendrinant galima teigti, kad akademiniams pasiekimams įtakos turi: intelektiniai ir verbaliniai gebėjimai, amžius, asmenybė, motyvacija, interesai, mokymosi įpročiai, savigarba bei paramos lygis šeimoje, tarp bendraamžių ir pedagogų.

1.6. Pasitenkinimo gyvenimu sąsajos su patyčių patirtimi, savigarba ir akademiniiais pasiekimais: psichologinių tyrimų apžvalga

Psichologinių tyrimų, kuriuose būtų analizuojami visi kintamieji: pasitenkinimas gyvenimu, patyčių patirtis, savigarba bei akademiniai pasiekimai nepavyko rasti. Tačiau yra tyrimų, kuriuose yra analizuojami vienas, du ar trys kintamieji.

G. B. Cevik (2017) rado mokslininkų (Tuzgöl-Dost, 2007; Çam & Artaro, 2014), tyrimų kuriuose išskiriamas lyties aspektas ir nustatyta, kad studentų pasitenkinimas gyvenimu yra didesnis nei studentų vyrų. Kita vertus, yra tyrimų, kuriuose mokslininkai (Fugl-Meyer, Melin & Fugl-Meyer, 2002; Hampton & Marshall, 2000; Huebner, Drane & Valois, 2000) nustatė, kad pasitenkinimas gyvenimu nesiskiria nuo lyties. O M. Weber ir E. S. Huebner (2015) išskiria, kad pasitenkinimas atskiromis gyvenimo sritimis pagal lytį skiriasi, merginos yra labiau patenkintos savimi nei vaikinai. Taip pat šie tyrėjai nurodo, kad paauglių pasitenkinimas gyvenimu statistiškai reikšmingai susijęs su Didžiojo penketo asmenybės bruožais.

Pasak Ž. Šarakauskienės (2012) yra tyrimų, kuriais nustatytas skirtumas tarp pasitenkinimo gyvenimo sričių ir bendro pasitenkinimo gyvenimu. Pagal gautus rezultatus, jeigu pasitenkinimas šeima yra stipriau susijęs su pasitenkinimu gyvenimu, tai pasitenkinimas gyvenimu su kitomis sritimis bus mažiau susijęs.

R. Gilmano ir E. S. Huebnerio (2006; cit. Çivitci, 2010) tyrimo 6-12 klasių moksleiviams rezultatai parodė, kad paaugliams, kurių bendras pasitenkinimas gyvenimu yra aukštas, nustatomi teigiami santykiai su bendraamžiais bei tėvais, parodomas teigiamas požiūris į mokyklą ir mokytojus ir jie tampa akademiškai sėkmingi. Taip pat paauglių, kurių pasitenkinimo gyvenimu

lygis yra aukštas bei aukštesnis savęs vertinimas, nerimo ir depresijos lygis žemas. Todėl pasitenkinimas gyvenimu yra svarbus paauglių psichologinio ir socialinio vystymosi rodiklis.

Remiantis Ž. Šarakauskienės (2012) tyrimo rezultatais, galima teigti, kad 14–19 m. mokiniai yra mažiau patenkinti mokykla nei kitomis gyvenimo sritimis, net 38,5 proc. visų tyrime dalyvavusių mokinių nurodė, jog yra nepatenkinti mokykla. Tyrėja pastebi, kad mokiniai, kuriems patinka mokykla, labiau įsitraukia į mokyklinę bei klasės veiklas, geriau mokosi ir labiau palaiko santykius su mokytojais.

Tyrimais nustatyta, kad paaugliams, kurių pasitenkinimas gyvenimu yra žemesnis, yra galimybė patirti pozityvios raidos sunkumus. O paaugliams, kurie yra labiau patenkinti gyvenimu yra galimybė gyventi gerai prisitaikius ir sveikai, nekreipiant dėmesio į stresines gyvenimo aplinkybes (Park, 2004; cit. Šarakauskienė, 2012).

Tarpkultūrinių tyrimų, skirtų savigarbos ir pasitenkinimo gyvenimu tyrimams, rezultatai rodo, kad tarp savigarbos ir pasitenkinimo gyvenimu yra ryšys. Nes kolektyvistinėse šalyse, tokiose kaip Honkongas ir Kinija, savigarba yra susieta su subjektyvia gerove (Zawadzka, Kosakowska-Berezecka & Niesiobędzka, 2016).

Pagal R. Rutkauskaitės ir S. Bendaravičiūtės (2017) tyrimo rezultatus, nėra statistiškai reikšmingo ryšio tarp mokinių pasitikėjimo savimi ir savigarbos vertinimo, nors mokslininkės išskyrė, jog vaikinai save vertina aukščiau nei merginos. Taip pat pastebėjo, kad aktyvesni mokiniai buvo linkę save vertinti aukščiau nei pasyvesni.

Yra nustatyta sąsaja tarp savivertės ir patyčių patirties. Taigi tie paaugliai, kurie tyčiojasi iš kitų, blogiau vertina savo elgesį. Tie mokiniai, kurie yra patyrę patyčias blogiau vertina savo socialinę kompetenciją (Mishna, 2003; cit. Skerytė-Kazlauskienė et al., 2012).

A. Bagdonas ir I. Padarauskaitė (2012) teigia, kad yra atlikta tyrimų rodančių, kad patyčių padariniai labai stipriai sąveikauja su paauglio savęs vertinimu. Taigi paauglys, kuris patiria patyčias yra linkęs save vertinti kur kas prasčiau nei paauglys, kuris patyčių nepatiria.

M. Skerytė-Kazlauskienė su bendraautoriais (2012) nagrinėdami patyčių patirties sąsają su savęs vertinimu pastebi, kad paaugliai, kurie dalyvauja užklausinėje ir laisvalaikio veikloje ugdomi socialinius įgūdžius bei kuria teigiamus tarpusavio ryšius, padedančius išvengti patyčių patirties bei kartu palaikytų savivertę.

Australijos studentai atliko tyrimą, kuriuo nustatė, jog priekabiavimas mažina savigarbą, silpnina ryšį su bendraamžiais, mokytojais ir mokykla bei krinta mokymosi motyvacija, ko pasekoje - žemi akademiniai pasiekimai (Skues, Cunningham & Pokharel, 2005; cit. Totan et al., 2017).

M. L. Ch. Alva (2013) analizavo mokslininkų tyrimus (Acuña, 2013, Nicho, 2013), kuriuose nustatytas ryšys tarp savigarbos ir akademinų pasiekimų. Pagal gautus tyrimų rezultatus nustatyta, kad aukšta savigarba teigiamai paveikia akademinus pasiekimus.

M. Skerytė-Kazlauskienė su bendraautoriais (2012) teigia, jog mokymosi sunkumų turintys paaugliai tačiau nepatyrę patyčių savo akademinus pasiekimus vertina geriau nei tie paaugliai, kurie patyrę ar šiuo metu patiria patyčias. O neturinčių patyčių patirties savęs vertinimas yra aukštesnis nei tų paauglių, kurie patyrė ar patiria patyčias.

Randama tyrimų, kuriuose teigiama, jog žemu savęs vertinimu pasižymi tradicinių patyčių aukos, tačiau nėra vieningos nuomonės dėl skriaudėjų savivertės. Skriaudėjai gali save vertinti tiek aukščiau, tiek žemiau (Sadauskaitė, 2014).

T. Totan (2017) su bendraautoriais nustatė, kad didesnis pasitenkinimas gyvenimu padeda sumažinti tikimybę būti patyčių auka. Taip pat autorius domėjosi mokslininkų (Hiloğlu & Cenksever-Önder, 2010) tyrimu, kuriuo nustatyta, kad pasitenkinimas gyvenimu, socialinė aplinka ir mokykla yra neigiami veiksniai, dėl kurių yra priekabiaujama.

Apibendrinat galima teigti, kad yra randama tyrimų, kuriuose nagrinėjamos paauglių pasitenkinimo gyvenimu sąsajos su patyčių patirtimi, savigarba ir/ar akademiniais pasiekimais, tačiau daugiau randama tyrimų, kurių tiriamieji yra suaugusieji.

2. TYRIMO METODIKA

2.1. Tyrimo dalyviai

Tyrimo dalyvavo 175 X ir 215 Y gimnazijų mokiniai, iš viso 390 gimnazistų besimokančių dešimtoje – dvyliktoje klasėse. Tyrimo dalyvavusių vyresniųjų paauglių amžius svyravo nuo 16 (138 moksleiviai) iki 19 (26 moksleiviai) metų. 1 lentelėje pateikiamas tyrimo dalyvių pasiskirstymas gimnazijose pagal lytį ir amžių.

1 lentelė. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas gimnazijose pagal lytį ir amžių

Lytis		Amžius				Iš viso
		16	17	18	19	
Vaikinas	X gimnazija	34	25	13	5	77
	Y gimnazija	29	35	20	9	93
Mergina	X gimnazija	29	36	29	4	98
	Y gimnazija	46	35	33	8	122
Iš viso	X gimnazija	63	61	42	9	175
	Y gimnazija	75	70	53	17	215
Iš viso		138	131	95	26	390

2.2. Įvertinimo būdai

1. Mokinių pasitenkinimas gyvenimu buvo matuojamas *Daugiamate mokinių pasitenkinimo gyvenimu skale* (angl. *the Multidimensional Students' Life Satisfaction Scale*, S. Huebner, 2001). Skalės pavyzdys pateiktas 1 priede. Leidimas versti skalę į lietuvių kalbą ir ją naudoti moksliniais tikslais buvo suteiktas Psichologijos katedros doc. dr. Redai Gedutienei. Atliktas skalės pirminis ir atgalinis vertimas. Išversta skalė adaptuota 2018 m. Klaipėdos universiteto Pedagoginės psichologijos magistro studijų studentės Ingos Lukšaitės-Samaitienės baigiamajame darbe „Kai kurios Daugiamatės mokinių pasitenkinimo gyvenimu skalės psichometrinės charakteristikos“.

Skalę sudaro 40 teiginių apie pasitenkinimą šeima, draugais, gyvenamąja aplinka, pačiu savimi ir mokykla. Tiriamasis kiekvienam teiginiui turi pasirinkti vieną iš 6 atsakymų variantų: 1 - „visiškai nesutinki“, 2 - „nesutinki“, 3 - „daugiau nesutinki nei sutinki“, 4 - „daugiau sutinki nei nesutinki“, 5 - „sutinki“, 6 - „visiškai sutinki“.

Kiekvieno teiginio balai atskirose subskalėse yra sumuojami ir padalinami iš skirtingo teiginių skaičiaus, kad būtų galima palyginti balus tarp subskalių (Huebner, 2001). Originalios skalės Cronbacho alfa reikšmės: Šeima - 0,82; Draugai - 0,85; Mokykla - 0,85; Gyvenamoji aplinka - 0,78; Aš pats - 0,79; Visa skalė - 0,92. Palyginimui pateikiami Ingos Lukšaitės-Samaitienės moksliniame darbe gautos Cronbacho alfa reikšmės: Šeima - 0,93; Draugai - 0,89; Mokykla - 0,89; Gyvenamoji aplinka - 0,85; Aš pats - 0,86; Visa skalė - 0,94 (Lukšaitė-Samaitienė, 2018).

2. Patyčių patirčiai įvertinti, tiriamiesiems pateikiami klausimai, atrinkti iš sutrumpinto *Patyčių patirties klausimyno* (Šimulionienė, Gedutienė, Čepienė, Rugevičius, 2008), kuris sudarytas remiantis kitose šalyse atliktais tyrimais, susidedantis iš kelių dalių. 8 klausimai yra skirti surinkti informaciją apie elektroninių patyčių patirtį bei tradicinių patyčių patirtį mokyklos aplinkoje: aukos patirtį per pastaruosius kelis mėnesius (dažnumą ir formas); skriaudėjo patirtį per pastaruosius kelis mėnesius (dažnumą ir formas). Klausimyno pavyzdys pateiktas 2 priede.

3. Savigarbai įvertinti pasirinkta *Rosenberg savęs vertinimo skalė* (angl. *Rosenberg's Self-Esteem Scale (SES)*, M. Rosenberg, 1965), skirta savigarbos lygiui įvertinti. Skalę sudaro 10 teiginių, iš kurių kiekvienas vertinamas 4 balų skale: 1 - „visiškai nesutinku“, 2 – „nesutinku“, 3 – „sutinku“, 4 - „visiškai sutinku“. Teiginiai (2, 5, 6, 8, 9) pažymėti žvaigždute yra koduojami atvirkščiai, todėl prieš atliekant skaičiavimus būtina perkoduoti teiginių reikšmes. Didesnis įvertis reiškia aukštesnę savęs vertinimą.

Šiame tyrime naudojama MRU ir KU projekto „Politinės socializacijos raida nuo paauglystės iki jaunystės: piliečių politinio tapatumo formavimosi mechanizmai Lietuvoje“ tyrėjų išversta skalė, gavus leidimą ją naudoti projekte. Iš projekto tyrėjų gautas sutikimas naudoti lietuvišką skalės versiją šiame darbe. Skalės pavyzdys pateiktas 3 priede. Originalios skalės vidinio suderintumo *Cronbach alpha* lygi 0,92 (nuoroda į šaltinį: <http://www.integrativehealthpartners.org/downloads/ACTmeasures.pdf#page=61>). Šiame tyrime *Cronbach alpha* lygi 0,89.

4. Akademiniai pasiekimai įvertinami prašant tiriamojo nurodyti paskutinio semestro visų dalykų pažymių vidurkį bei save įvertinti pagal mokymosi pasiekimų lygį (*labai geras mokinys, geras mokinys, vidutiniškas mokinys, mokinys, kuriam nesiseka, kitą variantą nurodyti*) (žiūrėti 4 priedą).

5. Tiriamųjų prašoma **pateikti informacijos apie draugus klasėje, mokykloje** (žiūrėti 5 priedą).

6. Tiriamųjų prašoma **nurodyti sociodemografines charakteristikas** (žiūrėti 6 priedą).

2.3. Tyrimo eiga

Tyrimas atliktas 2018 m. kovo – balandžio mėn. gavus X ir Y gimnazijų vadovų žodinius susitikimus. Apklausti 407 X ir Y gimnazijų mokiniai, tačiau 17 mokinių atsakymų lapai buvo sugadinti (nepilnai atsakyta), taigi analizuojami buvo 390 gimnazistų duomenys. Siekiant surinkti patikimesnę informaciją, tyrimas atliktas anonimiškai. Prieš klausimyno pildymą mokiniai buvo supažindinami su tyrimo tikslu, jiems pateikta instrukcija kaip pildyti klausimyną ir atsakyti į iškilusius mokinių klausimus. Tyrimo instrukcija tiriamiesiems: „*Mielas moksleivi, atlieku tyrimą ir norėčiau Tavo pagalbos, jog užpildytum šį klausimyną. Prieš pildant klausimyną, prašau atidžiai perskaityti instrukcijas. Man svarbu tai, ką tu IŠ TIESŲ galvoji, todėl įvertink teiginius taip, kaip iš tiesų jautiesi, o ne taip, kaip tu manai, kad turėtum jaustis. Tai NE atsiskaitymas. Čia NĖRA nei teisingų, nei neteisingų atsakymų. Tavo atsakymai NETURĖS įtakos pažymiams, ir niekas nebus informuotas apie tai, kaip atsakei*“. Mokiniai buvo informuoti apie galimybę atsisakyti dalyvauti tyrime. Mokiniai klausimyną pildė etikos pamokų metu. Tyrimo laikas buvo suderintas su mokyklų administracija.

2.4. Duomenų apdorojimas

Statistinė duomenų analizė atlikta naudojant programinį statistikos paketą socialiniams mokslams (IBM SPSS *Statistikos versija 20*). Analizuojant duomenis taikyta aprašomoji statistika, skalių patikimumo analizei taikyta Cronbacho alfa kriterijus ir patikrintas naudojamų skalių Shapiro-Wilk testas. Statistinėje analizėje taikyti šie metodai: Cronbacho alfa kriterijus, Mann-Whitney rangų sumų kriterijus U, Chi kvadrato kriterijus, Spearmeno ranginės koreliacijos koeficientas, regresinė analizė.

3. TYRIMO REZULTATAI

3.1. Vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų – pasitenkinimo skirtingomis gyvenimo sritimis rezultatai

Norint palyginti tyrime dalyvavusių vyresniųjų paauglių vaikinių ir merginų pasitenkinimo skirtingomis gyvenimo sritimis ypatumus atlikta neparametrinio kriterijaus Mann-Whitney rangų sumų kriterijaus U testo analizė. Analizės rezultatai pateikti 2 lentelėje.

2 lentelė. Vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų – pasitenkinimo skirtingomis gyvenimo sritimis palyginimo rezultatai

Subskalės	Lytis	M±SD	Rangų vidurkis	U	Z	P
Pasitenkinimas šeima	V	4,58±0,83	183,66	16687,00	-1,82	0,06
	M	4,68±0,94	204,65			
Pasitenkinimas draugais	V	3,95±0,39	193,34	18332,50	-0,33	0,73
	M	3,97±0,37	197,17			
Pasitenkinimas mokykla	V	3,49±0,47	190,38	17829,50	-0,79	0,42
	M	3,54±0,40	199,46			
Pasitenkinimas gyvenamąja aplinka	V	3,81±0,45	193,43	18348,50	-0,32	0,74
	M	3,82±0,41	197,10			
Pasitenkinimas savimi	V	4,47±0,75	194,94	18604,00	-0,08	0,93
	M	4,49±0,68	195,94			
Bendras pasitenkinimas	V	4,03±0,38	189,01	17597,00	-0,99	0,31
	M	4,06±0,34	200,51			

Lyginant *Daugiamatės mokinių pasitenkinimo gyvenimu skalės* subskalių vidurkius ir standartinius nuokrypius nustatyta, kad didžiausią pasitenkinimą gyvenime tyrimo dalyviams teikia šeima (vaikinių pasitenkinimo šeima vidurkis 4,58±0,83, merginų – 4,68±0,94) ir pasitenkinimas savimi (vaikinių pasitenkinimo savimi vidurkis 4,47±0,75, merginų - 4,49±0,68). O mažiausią pasitenkinimą tyrimo dalyviams teikia mokykla (vaikinių pasitenkinimo mokykla vidurkis 3,49±0,47, merginų - 3,54±0,40). Įdomu, kad lyginant vaikinių ir merginų pasitenkinimą skirtingomis gyvenimo sritimis, statistiškai reikšmingų skirtumų ($p > 0,05$) nebuvo aptikta. Vadinasi, tiek vaikinių, tiek merginų pasitenkinimas skirtingomis gyvenimo sritimis yra panašus.

3.2. Vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų – patyčių patirties rezultatai

Chi kvadrato testas naudojamas siekiant palyginti paauglių elektroninių ir tradicinių patyčių patirtis. Aukos patirtimi elektroninėse ir/ar tradicinėse patyčiose laikomi tie atvejai, kai tyrime dalyvavęs paauglys pažymėjo, kad yra bent kartą ar du, 2-3 kartus per mėnesį, kartą per savaitę ar keletą kartų per savaitę yra patyręs vienos ar kitos formos patyčias. Skriaudėjo, kaip ir aukos, patirtimi laikyti tie atvejai, kai paauglys pažymėjo, kad yra bent kartą ar du, 2-3 kartus per mėnesį, kartą per savaitę ar keletą kartų per savaitę yra įskaudinęs kitą paauglį naudodamas vieną ar kitą patyčių formą. 3 lentelėje pateikti vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų aukos patirties elektroninėse patyčiose rezultatai.

3 lentelė. Vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų aukos patirties elektroninėse patyčiose rezultatai

Aukos patirtis elektroninėse patyčiose	Lytis		p
	Vaikinas	Mergina	
Neturi aukos patirties	107 (62,9 %)	119 (54,1 %)	0,079
Turi aukos patirties	63 (37,1 %)	101 (45,9 %)	

Kaip matyti iš 3 lentelės rezultatų, 62,9 proc. vaikinių nėra turėję aukos patirties elektroninėse patyčiose, o 37,1 proc. vaikinių nurodė turėję aukos patirties elektroninėse patyčiose. 54,1 proc. merginų nurodė neturėjusios aukos patirties elektroninėse patyčiose, o 45,9 proc. merginų nurodė turėjusios aukos patirties elektroninėse patyčiose. Tačiau lyginant neturinčius ir turinčius aukos patirties elektroninėse patyčiose, statistiškai reikšmingo ($\chi^2 = 3,08$, $p > 0,05$) skirtumo neaptikta.

4 lentelėje pateikti vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų skriaudėjo patirties elektroninėse patyčiose rezultatai, atskleidžiantys, kad 61,2 proc. vaikinių nėra turėję skriaudėjo patirties elektroninėse patyčiose, o 38,8 proc. vaikinių nurodė turėję skriaudėjo patirties elektroninėse patyčiose. 82,7 proc. merginų nurodė, kad neturėjo skriaudėjų patirties elektroninėse patyčiose, o 17,3 proc. merginų nurodė turėjusios skriaudėjų patirties elektroninėse patyčiose.

4 lentelė. Vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų skriaudėjo patirties elektroninėse patyčiose rezultatai

Skriaudėjo patirtis elektroninėse patyčiose	Lytis		p
	Vaikinas	Mergina	
Neturi skriaudėjo patirties	104 (61,2 %)	182 (82,7 %)	0,000
Turi skriaudėjo patirties	66 (38,8 %)	38 (17,3 %)	

Lyginant vaikus ir merginas, kurie neturi ir turi skriaudėjo patirties elektroninėse patyčiose gautas statistiškai reikšmingas ryšys ($\chi^2 = 22,77$, $p < 0,05$), leidžiantis daryti prielaidą, kad vaikinai dažniau pripažįsta esantys skriaudėjai elektroninėje erdvėje. Didesnė tyrimo dalyvių dalis teigia, neturintys skriaudėjo patirties elektroninėje erdvėje.

5 lentelėje pateikti statistinės analizės rezultatai, atskleidžiantys aukos ir skriaudėjo patirties elektroninėje erdvėje sąsajas. Kaip matyti iš lentelės, 50,3 proc. vyresniųjų paauglių nurodė neturėję tokios patirties, 19,0 proc. vyresniųjų paauglių nurodė turėję tiek skriaudėjo, tiek aukos patirties.

5 lentelė. Vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų skriaudėjo ir aukos patirčių sąsajos elektroninėse patyčiose

Aukos patirtis elektroninėse patyčiose	Skriaudėjo patirtis elektroninėse patyčiose		p
	Neturi skriaudėjo patirties	Turi skriaudėjo patirties	
Neturi aukos patirties	196 (50,3 %)	30 (7,7 %)	0,000
Turi aukos patirties	90 (23,1 %)	74 (19,0 %)	

Įvertinus skriaudėjo ir aukos patirčių elektroninėse patyčiose ryšį, gautas statistiškai reikšmingas ryšys ($\chi^2 = 49,29$, $p < 0,001$), leidžiantis daryti prielaidą, kad vyresnieji paaugliai, turintys skriaudėjo patirties elektroninėse patyčiose, turi ir aukos patirties bei atvirkščiai.

6 lentelėje pateikti vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų aukos patirties tradicinėse patyčiose rezultatai.

6 lentelė. Vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų – aukos patirties tradicinėse patyčiose rezultatai

Aukos patirtis tradicinėse patyčiose	Lytis		p
	Vaikinas	Mergina	
Neturi aukos patirties	107 (62,9 %)	123 (55,9 %)	0,162
Turi aukos patirties	63 (37,1 %)	97 (44,1 %)	

Iš 6 lentelės matyti, kad 62,9 proc. vaikinių nurodė neturintys aukos patirties tradicinėse patyčiose, o 37,1 proc. vaikinių nurodė turėję aukos patirties tradicinėse patyčiose. 55,9 proc. merginų nurodė neturėjusios aukos patirties tradicinėse patyčiose, o 44,1 proc. merginų nurodė

turėjusios aukos patirties tradicinėse patyčiose. Tačiau lyginant neturinčius ir turinčius aukos patirties tradicinėse patyčiose, statistiškai reikšmingo ($\chi^2 = 1,96$, $p > 0,05$) skirtumo neaptikta.

7 lentelėje pateikiami vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų skriaudėjo patirties tradicinėse patyčiose rezultatai.

7 lentelė. Vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų skriaudėjo patirties tradicinėse patyčiose rezultatai

Skriaudėjo patirtis tradicinėse patyčiose	Lytis		p
	Vaikinas	Mergina	
Neturi skriaudėjo patirties	113 (66,5 %)	184 (83,6 %)	0,000
Turi skriaudėjo patirties	57 (33,5 %)	36 (16,4 %)	

Rezultatai atskleidžia, kad 66,5 proc. vaikinių nėra turėję skriaudėjo patirties tradicinėse patyčiose, 33,5 proc. vaikinių nurodė turėję skriaudėjo patirties tradicinėse patyčiose. 83,6 proc. merginų nurodė, kad nėra turėjusios skriaudėjų patirties tradicinėse patyčiose, 16,4 proc. merginos nurodė turėjusios skriaudėjų patirties tradicinėse patyčiose. Lyginant vaikinių ir merginų, kaip skriaudėjo(-os) patirtis tradicinėse patyčiose, gautas statistiškai reikšmingas ryšys ($\chi^2 = 15,56$, $p < 0,001$), leidžiantis daryti prielaidą, kad vaikinai dažniau pripažįsta esantys skriaudėjai tradicinėje erdvėje, nei merginos. Bet didesnė tyrimo dalyvių dalis teigia, kad neturinti skriaudėjo patirties tradicinėje erdvėje.

8 lentelėje pateikti statistinės analizės rezultatai, atskleidžiantys aukos ir skriaudėjo patirties sąsajas tradicinėse patyčiose. Kaip matyti iš lentelės, 50,3 proc. vyresniųjų paauglių nurodė neturėję tokios patirties, 15,1 proc. vyresniųjų paauglių nurodė turėję tiek skriaudėjo, tiek aukos patirties.

8 lentelė. Vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų skriaudėjo ir aukos patirčių sąsajos tradicinėse patyčiose

Aukos patirtis tradicinėse patyčiose	Skriaudėjo patirtis tradicinėse patyčiose		p
	Neturi skriaudėjo patirties	Turi skriaudėjo patirties	
Neturi aukos patirties	196 (50,3 %)	34 (8,7 %)	0,000
Turi aukos patirties	101 (25,9 %)	59 (15,1 %)	

Įvertinus tradicinių patyčių skriaudėjo ir aukos patirties ryšį, gautas statistiškai reikšmingas ryšys ($\chi^2 = 25,36$, $p < 0,001$), leidžiantis daryti prielaidą, kad vyresnieji paaugliai, turintys skriaudėjo patirties tradicinėse patyčiose, turi ir aukos patirties bei atvirkščiai.

9 lentelėje pateikiami vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų skriaudėjo patirties tradicinėse ir elektroninėse patyčiose sutapimo atvejų rezultatai.

9 lentelė. Vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų skriaudėjo patirties sąsajos tradicinėse ir elektroninėse patyčiose

Skriaudėjo patirtis tradicinėse patyčiose	Neturi skriaudėjo patirties	Turi skriaudėjo patirties	p
	Skriaudėjo patirtis elektroninėse patyčiose		
Neturi skriaudėjo patirties	251 (64,4 %)	35 (9,0 %)	0,000
Turi skriaudėjo patirties	46 (11,8 %)	58 (14,9 %)	

9 lentelės rezultatai atskleidžia, kad daugiau nei pusė tyrimo dalyvių (64,4 proc. vyresniųjų paauglių) nurodo neturintys skriaudėjo patirties nei tradicinėse, nei elektroninėse patyčiose. 14,9 proc. vyresniųjų paauglių nurodė tyčiojusi tiek elektroninėje erdvėje, tiek realiai. 9,0 proc. vyresniųjų paauglių nurodė, jog tyčiojosi realiai, bet ne elektroninėje erdvėje. 11,8 proc. vyresniųjų paauglių nurodė tyčiojusi tik elektroninėmis priemonėmis. Nustatytas statistiškai reikšmingas ryšys ($\chi^2 = 79,58$, $p < 0,001$) tarp skriaudėjo patirties tradicinių ir elektroninių patyčių atvejais.

10 lentelėje pateikiami vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų aukos patirties elektroninių ir tradicinių patyčių sutapimo atvejų rezultatai.

10 lentelė. Vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų aukos patirties elektroninių ir tradicinių patyčių atvejais sąsajos

Aukos patirtis elektroninėse patyčiose	Neturi aukos patirties	Turi aukos patirties	p
	Aukos patirtis tradicinėse patyčiose		
Neturi aukos patirties	171 (43,8 %)	59 (15,1 %)	0,000
Turi aukos patirties	55 (14,1 %)	105 (26,9 %)	

10 lentelės rezultatai atskleidžia, kad 43,8 proc. vyresniųjų paauglių teigė niekada nebuvę jokių patyčių aukomis, 26,9 proc. vyresniųjų paauglių nurodė patyrę tiek tradicines, tiek elektronines patyčias. Panašus skaičius tyrimo dalyvių nurodė patyrę tik vienos formos patyčias – tradicines (14,1 proc. vyresniųjų paauglių) arba elektronines (15,1 proc. vyresniųjų paauglių). Nustatytas statistiškai reikšmingas ryšys ($\chi^2 = 61,87$, $p < 0,001$) tarp aukos patirties tradicinių ir elektroninių patyčių atvejais leidžia kelti prielaidą, kad vyresnieji paaugliai, dažniau tampantys aukomis tradicinėse patyčiose, dažniau įskaudinami ir elektroninėje erdvėje.

Apibendrinant galima teigti, kad dalis tyrimo dalyvių turi vienokios ar kitokios patyčių patirties. Vaikinai dažniau pripažįsta esantys skriaudėjai, o merginos nurodo tampančios agresijos aukomis.

Anksčiau pateiktoje analizėje buvo siekiama atskleisti tradicinių ir elektroninių patyčių sąsajas skriaudėjo ir aukos vaidmenyje. Toliau nagrinėjamos vaikinių ir merginų patirtys pagal patyčių formas. 11 lentelėje pateikiami vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų aukos patirties pagal elektroninių patyčių formą rezultatai.

11 lentelė. Vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų aukos patirtis pagal elektroninių patyčių formą

Elektroninių patyčių forma	Aukos patirtis	
	Vaikinas	Mergina
Gavau užgaulų elektroninį laišką	13 (3,3 %)	16 (4,1 %)
Gavau grasinančią SMS žinutę	14 (3,6 %)	21 (5,4 %)
Mobiliuoju telefonu man atsiuntė trikdančią nuotrauką/vaizdo klipą	32 (8,2 %)	43 (11,0 %)
Man grasino pokalbių svetainėje	23 (5,9 %)	7 (1,8 %)
Apie mane pokalbių svetainėje buvo skleidžiami gandai	12 (3,1 %)	34 (8,7 %)
Man skambino mobiliuoju telefonu ir grasino	8 (2,1 %)	4 (1,0 %)
MSN/SMS žinutėmis apie mane buvo paskleista informacija, manęs neatsiklausus	10 (2,6 %)	27 (6,9 %)
Buvau išmestas iš pokalbių svetainės	22 (5,6 %)	20 (5,1 %)
Mane pažemino, atsiuntę suklastotą mano nuotrauką	5 (1,3 %)	10 (2,6 %)
Gavau užgaulią SMS žinutę	15 (3,8 %)	47 (12,1 %)

Mane įskaudino svetainėse (Skype, FaceBook, My Space, Blog ir kt.)	23 (5,9 %)	35 (9,0 %)
Buvo pasinaudota mano kompiuteryje esančia informacija be mano leidimo	14 (3,6 %)	8 (2,1 %)

Iš 11 lentelės matyti, kad didesnė dalis tyrimo dalyvių nurodė neturintys aukos patirties elektroninėje erdvėje. Aukomis, kurios patyrė elektroninėje erdvėje agresiją dažniau nurodė buvusios merginos (69,9 proc.): 11,0 proc. merginų teigė, kad „mobiliuoju telefonu man atsiuntė trikdančią nuotrauką/vaizdo klipą“, 8,7 proc. merginų nurodė, kad „apie mane pokalbių svetainėje buvo skleidžiami gandai“, 12,1 proc. merginų teigė „gavau užgaulią SMS žinutę“, 9,0 proc. nurodė, kad buvo įskaudintos svetainėse (Skype, FaceBook, My Space, Blog ir kt.). Įdomu pastebėti, kad ir merginos, ir vaikinai daugiausiai elektroninėje erdvėje gauna trikdančią nuotrauką/vaizdo klipą (8,2 proc. vaikinų, 11,0 proc. merginų), yra bent kartą išmesti iš pokalbių svetainės (5,6 proc. vaikinų, 5,1 proc. merginų) ir yra įskaudinti svetainėse (5,9 proc. vaikinų, 9,0 proc. merginų).

12 lentelėje pateikiami vyresniųjų paauglių – vaikinų ir merginų skriaudėjo patirties pagal elektroninių patyčių formą rezultatai.

12 lentelė. Vyresniųjų paauglių – vaikinų ir merginų skriaudėjo patirtis pagal elektroninių patyčių formą

Elektroninių patyčių forma	Turi skriaudėjo(-os) patirties	
	Vaikinas	Mergina
Siunčiau užgaulius elektroninius laiškus	6 (1,5 %)	8 (2,1 %)
Siunčiau grasinančias SMS žinutes	4 (1,0 %)	5 (1,3 %)
Mobiliuoju telefonu siunčiau trikdančias nuotraukas/vaizdo klipus	13 (3,3 %)	6 (1,5%)
Grasinau pokalbių svetainėje	7 (1,8 %)	2 (0,5%)
Pokalbių svetainėje skleidžiau gandus apie kitą vaiką/vaikus	8 (2,1 %)	20 (5,1 %)
Skambinau mobiliuoju telefonu ir grasinau	4 (1,0 %)	1 (0,3 %)
MSN/SMS žinutėmis paskleidžiau informaciją apie kitą vaiką, jo neatsiklausus	5 (1,3 %)	10 (2,6 %)
Išmečiau kitą vaiką iš pokalbių svetainės	25 (6,4 %)	20 (5,1 %)
Pažeminau kitą vaiką, nusiųsdamas jam suklastotą jo nuotrauką	5 (1,3 %)	1 (0,3 %)

Išsiunčiau užgaulią SMS žinutę	12 (3,1 %)	26 (6,7 %)
Įskaudinau kitą vaiką svetainėse (Skype, FaceBook, My Space, Blog ir kt.)	20 (5,1 %)	12 (3,1 %)
Pasinaudojau kito vaiko kompiuteryje esančia informacija be jo leidimo	4 (1,0 %)	4 (1,0 %)

12 lentelės rezultatai atskleidžia, kad mažiau nei pusė tyrime dalyvavusių vyresniųjų paauglių nurodo neskriaudę kitų asmenų. 28,9 proc. vaikinių teigia naudoję elektronines priemones įskaudinant kitą asmenį, iš jų 6,4 proc. teigia, kad „išmečiau kitą vaiką iš pokalbių svetainės“, 5,1 proc. vaikinių teigia, kad „įskaudinau kitą vaiką svetainėse (Skype, FaceBook, My Space, Blog ir kt.)“. 29,6 proc. merginų teigia, kad naudojosi elektroninėmis priemonėmis, kad įskaudinti kitą asmenį, iš jų 5,1 proc. merginų teigia, kad „Pokalbių svetainėje skleidžiau gandas apie kitą vaiką/vaikus“, 5,1 proc. merginų nurodė, kad „Išmečiau kitą vaiką iš pokalbių svetainės“ ir 6,7 proc. merginų nurodė išsiuntusios užgaulią SMS žinutę. Įdomu pastebėti, kad tiek vaikinai, tiek merginos patyčioms elektroninėje erdvėje pasirenka tokias patyčių formas: *išmečiau kitą vaiką iš pokalbių svetainės, išsiunčiau užgaulią SMS žinutę, įskaudinau kitą vaiką svetainėse (Skype, FaceBook, My Space, Blog ir kt.)*.

13 lentelėje pateikiami vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų aukos patirties pagal tradicinių patyčių formą rezultatai atskleidžia, kad 76,6 proc. vaikinių nurodo turėję aukos patirties tradicinėse patyčiose, iš jų 19,0 proc. vaikinių buvo pravardžiuojami, 16,2 proc. vaikinių bjauriai erzunami, 8,7 proc. vaikinių buvo ignoruojami. 108,8 proc. merginų teigia, kad tradiciniu būdu buvo iš jų tyčiojamosi: 20,5 proc. merginų nurodė, kad buvo pravardžiuojamos, 27,2 proc. merginų nurodo, kad buvo erzinašos, 14,6 proc. teigia, kad apie jas buvo skleidžiamo gandai, 19,0 proc. merginų nurodo, kad buvo ignoruojamos.

13 lentelė. Vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų aukos patirtis pagal tradicinių patyčių formą

Tradicinių patyčių forma	Turi aukos patirties	
	Vaikinas	Mergina
Tave pravardžiuo	74 (19,0 %)	80 (20,5 %)
Tave bjauriai erzino	63 (16,2 %)	106 (27,2 %)
Sugadino tau priklausančius daiktus	27 (6,9 %)	28 (7,2 %)

Atėmė/pavogė tau priklausančius daiktus ar pinigus	12 (3,1 %)	14 (3,6 %)
Apie tave buvo skleidžiami bjaurūs gandai /netiesa	28 (7,2 %)	57 (14,6 %)
Buvai verčiamas daryti tai, ko nenorėjai daryti	17 (4,4 %)	35 (9,0 %)
Grasino tau ar gąsdino tave	17 (4,4 %)	14 (3,6 %)
Trenkė, stumdė, mušė ar išpyrė	26 (6,7 %)	16 (4,1 %)
Ignoravo tave ar nebendravo su tavimi	34 (8,7 %)	74 (19,0 %)

Taigi tiek merginos, tiek vaikinai yra patyrę, ką reiškia būti pravardžiuojamam, bjauriai erzynamam bei ignoruojamam.

14 lentelėje pateikiami vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų skriaudėjo patirties pagal tradicinių patyčių formą rezultatai. 60,7 proc. vaikinių nurodo skriaudę kitus asmenis, iš jų 17,4 proc. vaikinių pravardžiavo, 13,1 proc. vaikinių nurodo, kad erzino kitus, 12,8 proc. vaikinių ignoravo ar nebendravo su kitais asmenimis. 50,3 proc. merginų teigė skriaudusios tradicinėmis patyčių formomis kitus asmenis. 13,1 proc. merginų pravardžiavo kitus, 9,2 proc. merginų bjauriai erzino, 16,9 proc. merginų ignoravo kitus asmenis.

14 lentelė. Vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų skriaudėjo patirtis pagal tradicinių patyčių formą

Tradicinių patyčių forma	Turi skriaudėjo patirties	
	Vaikinas	Mergina
Pravardžiavai	68 (17,4 %)	51 (13,1 %)
Bjauriai erzina	51 (13,1 %)	36 (9,2 %)
Sugadinai kitam/ai priklausančius daiktus	9 (2,3 %)	5 (1,3 %)
Atėmei ne tau priklausančius daiktus ar pinigus	2 (0,5 %)	1 (0,3 %)
Skleidei gandus /netiesą	18 (4,6 %)	18 (4,6 %)
Vertei daryti tai, ko kitas(s) nenorėjo daryti	9 (2,3 %)	2 (0,5 %)
Grasinais ar gąsdinais kita/us	8 (2,1 %)	3 (0,8 %)

Trenkei, stumdei, mušei ar įspyrei	22 (5,6 %)	14 (3,6 %)
Ignoravai ar nebendravai	50 (12,8 %)	66 (16,9 %)

Taigi dauguma vaikinių ir merginų nurodo, kad yra prasivardžiaavę, bjauriai erzinę bei ignoravę kitus asmenis.

Apibendrinant galima teigti, kad vaikinai dažniau prisipažįsta esantys skriaudėjai tiek elektroninėje erdvėje, tiek realiai. Verta pastebėti, kad merginų ir vaikinių, nurodančių, kad yra skriaudę elektroninėje erdvėje kitus asmenis, procentas nežymiai skiriasi. Merginos dažniau nurodo esančios aukos tiek fizinių, tiek elektroninių patyčių. Elektroninėje erdvėje dominuoja tokios formos, kaip *išmečiau kitą vaiką iš pokalbių svetainės* bei *įskaudinau kitą vaiką svetainėse (Skype, FaceBook, My Space, Blog ir kt.)*. Tradicinėse patyčiose dominuoja prasivardžiovimas, bjaurus erzimas bei ignoravimas ar nebendravimas.

3.3. Vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų – savigarbos įverčių palyginimo rezultatai

Siekiant palyginti vaikinių ir merginų savigarbos įverčius, buvo atlikta neparametrinio kriterijaus Mann-Whitney U testo analizė. Analizės rezultatai pateikti 15 lentelėje.

15 lentelė. Vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų –savigarbos palyginimo rezultatas

Lytis	M±SD	Rangų vidurkis	U	Z	p
V	28,91±5,77	217,06	15035,00	-3,32	0,001
M	27,05±5,57	178,84			

Lyginant vaikinių ir merginų savigarbą nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas, leidžiantis daryti prielaidą, kad tyrime dalyvavę vaikinai pasižymi aukštesne savigarpa nei merginos.

3.4. Vyresniųjų paauglių – vaikų ir merginų – akademinų pasiekimų palyginimo rezultatai

Siekiant nustatyti vaikų ir merginų akademinus pasiekimus bei juos palyginti pagal lytį pirmiausiai atlikta vaikų ir merginų savęs vertinimo pagal mokymosi pasiekimus analizė (16 lentelė).

16 lentelė. Tiriamųjų savęs vertinimo pagal mokymosi pasiekimus rezultatai

Pagal mokymosi pasiekimus save laiko:	Lytis		Iš viso
	Vaikinas	Mergina	
Labai geru mokiniu	18 (4,6%)	12 (3,1%)	30 (7,7%)
Geru mokiniu	54 (13,8%)	81 (20,8%)	135 (34,6%)
Vidutinišku mokiniu	81 (20,8%)	113 (29,0%)	194 (49,7%)
Mokiniu, kuriam nesiseka	9 (2,3%)	13 (3,3%)	22 (5,6%)
Kita (parašyk)	8 (2,1%)	1 (0,3%)	9 (2,3%)

Analizė atskleidė, kad dauguma tyrime dalyvavusių vyresniųjų paauglių pagal mokymosi pasiekimus save vertina „vidutinišku mokiniu“ ir „geru mokiniu“. Įdomu, kad 2,3 proc. vyresniųjų paauglių vertindami save pagal mokymosi pasiekimus pasirinko „kita (parašyk)“ vertinimą ir paaiškino savo pasirinkimus: „*mokinys, kuris nevertina mokyklos*“, „*mokinys, kuris nesistengia*“, „*mokinys, kuriam trūksta motyvacijos mokytis*“, „*nepastoviu*“, „*galėčiau daug daugiau, bet nėra motyvacijos mokytis*“, „*tinginys*“, „*mokiniu, kuris nesistengia*“, „*niekuo, tiesiog lankytoju*“, „*tinginiu*“. Pastebima, kad merginos savo akademinę kompetenciją vertina geriau, nei vaikinai.

17 lentelėje pateikiami vyresniųjų paauglių – vaikų ir merginų pažymių vidurkių palyginimo rezultatai.

17 lentelė. Vyresniųjų paauglių – vaikų ir merginų pažymių vidurkių palyginimo rezultatai

Vidurkis	Lytis		Iš viso
	Vaikinas	Mergina	
5,00	7 (4,1%)	3 (1,4%)	10 (2,6%)
6,00	26 (15,3%)	26 (11,8%)	52 (13,3%)
7,00	62 (36,5%)	74 (33,6%)	136 (34,9%)
8,00	43 (25,3%)	77 (35,0%)	120 (30,8%)
9,00	27 (15,9%)	38 (17,3%)	65 (16,7%)

10,00	5 (2,9%)	2 (0,9%)	(1,8%)
-------	----------	----------	--------

Iš 17 lentelėje pateiktų rezultatų matyti, jog 136 (34,9 proc.) vyresnieji paaugliai nurodė pažymių vidurkį 7, o 120 (30,8 proc.) vyresniųjų paauglių nurodė – 8. Pagal dešimt balę vertinimo skalę pagrindiniame ir viduriniame ugdyme 7 (septyni) apibūdinamas kaip „pakankamai gerai”¹, o 8 (aštuoni) – „gerai“.

Įdomu pastebėti, jog didesnė dalis merginų savo pažymių vidurkį nurodo 8, o vaikinių didesnė dalis pažymių vidurkį nurodo 7.

Norint palyginti vaikinių ir merginų pažymių vidurkius su jų akademinio savęs vertinimu atliktas Chi kvadrato testas. 18 lentelėje pateikiami vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų savęs vertinimo pagal mokymosi pasiekimus su vyresniųjų paauglių nurodytu pažymių vidurkiu palyginimo rezultatai, atskleidžiantys, kad didžioji tyrimo dalyvių dalis (50,9 proc.) save vertina vidutinišku mokiniu. 35,4 proc. tyrimo dalyvių save vertina geru mokiniu.

18 lentelė. Vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų savęs vertinimo pagal mokymosi pasiekimus palyginimas su pažymių vidurkiu

Pažymių vidurkis	Vyresniųjų paauglių akademinis savęs vertinimas				χ^2	p
	Mokinys, kuriam nesiseka	Vidutiniškas mokinys	Geras mokinys	Labai geras mokinys		
5	3 (0,8 %)	5 (1,3 %)	1 (0,3 %)	0 (0,0 %)	227,015	0,000
6	11 (2,9 %)	36 (9,4 %)	0 (0,0 %)	1 (0,3 %)		
7	7 (1,8 %)	100 (26,2 %)	26 (6,8 %)	1 (0,3 %)		
8	1 (0,3 %)	47 (12,3 %)	66 (17,3 %)	4 (1,0 %)		
9	0 (0,0 %)	6 (1,6 %)	39 (10,2 %)	20 (5,2 %)		
10	0 (0,0 %)	0 (0,0 %)	3 (0,8 %)	4 (1,0 %)		

Nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas tarp vyresniųjų paauglių akademinio savęs vertinimo ir pažymių vidurkio ($\chi^2 = 227,015$, $df=15$, $p < 0,001$).

¹ Prieiga internete: <https://www.smm.lt/uploads/documents/ugdymo-planai/vertinimo%20skale.pdf>

Apibendrinant galima teigti, kad didesnė dalis tyrime dalyvavusių vyresniųjų paauglių save vertina *vidutinišku mokiniu*. O mažiausiai vyresnieji paaugliai save vertina, *mokiniu, kuriam nesiseka ir labai geru mokiniu*.

3.5. Vyresniųjų paauglių pasitenkinimo gyvenimu sąsajos su patyčių patirtimi, savigarpa ir akademiniais pasiekimais

Siekiant nustatyti sąsajas tarp vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų pasitenkinimo gyvenimu ir patyčių patirties, savigarbos bei akademinų pasiekimų ieškota atliekant koreliacinę analizę ir taikant Spearmeno ranginės koreliacijos koeficientą. Gauti rezultatai pateikti 19 – 21 lentelėse.

19 lentelėje pateikiami vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų pasitenkinimo gyvenimu sąsajų su patyčių patirtimi rezultatai.

19 lentelė. Vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų pasitenkinimo gyvenimu sąsajos su patyčių patirtimi

Subskalės	Aukos patirtis elektroninėse patyčiose	Aukos patirtis tradicinėse patyčiose	Skriaudėjo patirtis elektroninėse patyčiose	Skriaudėjo patirtis tradicinėse patyčiose
	r_s	r_s	r_s	r_s
Pasitenkinimas šeima	-0,187***	-0,164**	-0,111*	-0,182***
Pasitenkinimas draugais	-0,101*	-0,108*	-0,084	-0,096*
Pasitenkinimas mokykla	0,002	0,032	0,021	-0,044
Pasitenkinimas gyvenamąja aplinka	-0,015	0,000	-0,071	-0,040
Pasitenkinimas savimi	-0,160**	-0,213***	-0,046	-0,107*
Bendras pasitenkinimas	-0,156**	-0,152**	-0,096*	-0,159**

Pastaba: * $p \leq 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,0001$

Pagal 19 lentelėje pateiktus rezultatus, matyti, kad paauglių patyčių patirtis yra susijusi su jų pasitenkinimu gyvenimu. Kuo mažiau turi patyčių patirties, tuo labiau yra patenkinti savo šeima, draugais, savimi ir bendrai savo gyvenimu.

20 lentelėje pateikiami vyresniųjų paauglių – vaikinų ir merginų pasitenkinimo gyvenimu sąsajų su savigarba rezultatai.

20 lentelė. Vyresniųjų paauglių – vaikinų ir merginų pasitenkinimo gyvenimu sąsajos su savigarba

Subskalės	Savigarba
	r_s
Pasitenkinimas šeima	0,267***
Pasitenkinimas draugais	0,227***
Pasitenkinimas mokykla	0,016
Pasitenkinimas gyvenamąja aplinka	0,075
Pasitenkinimas savimi	0,618***
Bendras pasitenkinimas	0,396***

Pastaba: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,0001$

20 lentelėje matyti, kad vyresniųjų paauglių pasitenkinimas gyvenimu yra susijęs su jų savigarba. Kuo aukštesnė savigarba, tuo labiau patenkinti savo šeima, draugais, savimi ir bendrai savo gyvenimu.

21 lentelėje pateikiami vyresniųjų paauglių – vaikinų ir merginų pasitenkinimo gyvenimu sąsajų su akademiniais pasiekimais bei subjektyviu vyresniųjų paauglių savęs vertinimu pagal akademinis pasiekimus rezultatai.

21 lentelė. Vyresniųjų paauglių – vaikinų ir merginų pasitenkinimo gyvenimu sąsajos su akademiniais pasiekimais

Subskalės	Pažymių vidurkis	Subjektyvus tiriamųjų savęs vertinimas pagal akademinis pasiekimus
	r_s	r_s
Pasitenkinimas šeima	0,033	-0,099*
Pasitenkinimas draugais	-0,013	-0,045
Pasitenkinimas mokykla	0,116*	-0,148**

Pasitenkinimas gyvenamąja aplinka	-0,054	-0,006
Pasitenkinimas savimi	0,010	-0,133**
Bendras pasitenkinimas	0,040	-0,169**

Pastaba: *p<0,05; **p<0,01; ***p<0,0001

Iš duomenų 21 lentelėje, matyti, kad akademiniai pasiekimai yra aukštesni tų vyresniųjų paauglių, kurių didesnis pasitenkinimas mokykla. Vyresnieji paaugliai, kurių didesnis pasitenkinimas šeima, mokykla, savimi bei bendrai gyvenimu geriau save vertina pagal akademinis pasiekimus.

Apibendrinant galima teigti, kad žemesnius pasitenkinimo gyvenimu rodiklius nurodo vyresnieji paaugliai, kurie yra turėję patyčių patirties, nepriklausomai nuo jų formos. Nenustatytas statistiškai reikšmingas ryšys tarp pasitenkinimo mokykla ir patyčių patirties bei tarp pasitenkinimo gyvenamąja aplinka ir patyčių patirties. Taip pat nenustatytas statistiškai reikšmingas ryšys tarp pasitenkinimo mokykla ir savigarbos bei tarp pasitenkinimo gyvenamąja aplinka ir savigarbos. Vienintelis statistiškai reikšmingas ryšys aptiktas tarp akademinų pasiekimų ir pasitenkinimo mokykla.

3.6. Vyresniųjų paauglių pasitenkinimo gyvenimu prognostiniai rodikliai

Šiame skyriuje bus nagrinėjami pasitenkinimui gyvenimu prognostinės įtakos turintys veiksniai. Analizei pasirinkta naudoti regresijos daugialypį modelį. Buvo atlikta tarp pasitenkinimo gyvenimu kaip priklausomo kintamojo ir patyčių patirties, savigarbos ir akademinų pasiekimų, kaip nepriklausomų kintamųjų analizė. Analizės rezultatai pateikiami 22 lentelėje.

22 lentelė. Regresinės analizės, prognozuojančios vyresniųjų paauglių pasitenkinimo gyvenimu, kintamųjų koeficientai

Veiksniai	Priklausomas kintamasis – pasitenkinimas gyvenimu			
	B	Beta	t	p
Aukos patirtis elektroninėse patyčiose	-0,063	-0,085	-1,547	0,123
Aukos patirtis tradicinėse patyčiose	0,007	0,010	0,185	0,853
Skriaudėjo patirtis elektroninėse patyčiose	0,002	0,003	0,051	0,959
Skriaudėjo patirtis tradicinėse patyčiose	-0,104	-0,122	-2,251	0,025
Savigarba	0,243	0,382	7,650	0,000

Pažymių vidurkis	-0,012	-0,033	-0,541	0,589
Akademinis savęs vertinimas	0,025	0,049	0,774	0,440
R ²	0,194			
F	12,791			

Pastaba: paryškintas $p < 0,001$ reikšmingumo lygmuo.

Iš 22 lentelės matyti, kad F reikšmė yra statistiškai reikšminga, todėl regresijos modelis yra tinkamas analizei. Prognostinę vertę, pasitenkinimui gyvenimu turi savigarba ir skriaudėjo patirtis tradicinėse patyčiose. Taigi padidėjus savigarbai, padidėja tikimybė aukštesniam pasitenkinimui gyvenimu. O sumažėjus skriaudėjo patirčiai tradicinėse patyčiose, padidėja pasitenkinimas gyvenimu.

4. REZULTATŲ APITARIMAS

Šiuo tyrimu buvo siekta atskleisti vyresniųjų paauglių pasitenkinimo gyvenimu sąsajas su patyčių patirtimi, savigarpa ir akademiniais pasiekimais. Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad didžiausią pasitenkinimą gyvenime tyrimo dalyviams teikia šeima (vaikinių vidurkis $4,58 \pm 0,83$, merginų – $4,68 \pm 0,94$) ir pasitenkinimas savimi (vaikinių vidurkis $4,47 \pm 0,75$, merginų – $4,49 \pm 0,68$). O mažiausią pasitenkinimą teikia mokykla (vaikinių vidurkis $3,49 \pm 0,47$, merginų – $3,54 \pm 0,40$). Gauti rezultatai iš dalies sutampa su I. Lukšaitės-Samaitienės (2018) atlikto tyrimo rezultatais, kadangi pastarajame tyrime mokiniai labiausiai patenkinti savo draugais ir šeima, mažiausiai patenkinti yra mokykla bei gyvenamąja aplinka. Pagal B. Schnettler ir kolegų (2017) tyrimo rezultatus pasitenkinimui gyvenimu įtakos turi šeima, o mažiausiai įtakos turi – ugdymo įstaiga. Panašius tyrimo rezultatus pateikia Ž. Šarakauskienė ir A. Bagdonas (2010). Pasak tyrėjų, mokiniai yra labiau patenkinti draugais ir savimi, o mokykla bei gyvenamąja aplinka yra patenkinti mažiau. Tokie pat rezultatai pateikiami E. S. Huebner, W. Drane, R. F. Valois (2000), N. Žemaitienė ir A. Zaborskio (2010) tyrimuose.

Atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad pasitenkinimo gyvenimu sritys nėra susijusios su paauglių lytimi, kadangi statistiškai reikšmingo skirtumo nebuvo aptikta. Tai patvirtina ir E. S. Huebner su bendraautoriais (2004; cit. Šarakauskienė ir Bagdonas, 2010) teigdamas, kad pasitenkinimas gyvenimu nėra susijęs su paauglių lytimi. A. D. Fabio bei A. Gori (2016) atliktame tyrime taip pat nebuvo nustatyto reikšmingo skirtumo tarp pasitenkinimo gyvenimu ir lyties. Nors J. Žalienė (2012) pažymi, kad mergaitės yra mažiau laimingos ir patenkintos savo gyvenimu nei berniukai. Ir kiti autoriai, tokie kaip K. A. Levin su bendraautoriais (2009; Žalienė, 2012), išskiria, kad egzistuoja skirtumai tarp lyčių.

Tuo tarpu tradicinėse bei elektroninėse patyčiose yra svarbus lyties efektas. Vaikinai dažniau pripažįsta esantys skriaudėjai, o merginos nurodo tampančios agresijos aukomis. Tai sutampa su literatūros apžvalgoje paminėtu R. Gedutienės ir bendraautorių (2012) tyrimu, kad lytis yra svarbus veiksnys, siekiant paaiškinti tradicinių ir elektroninių patyčių sąsajas. Lyties efektas svarbus ir A. Bagdono ir I. Padaruskaitės (2012) tyrime, kur daugiau mergaičių turi aukos patirtį, o berniukai – turi skriaudėjo patirtį. S. Lucia (2016) nurodo, kad Šveicarijoje vaikinių neigiamo elgesio rodikliai yra aukštesni, nei merginų ir tai visiškai nestebina, kaip autorė paaiškina, vyrai paprastai yra agresyvesni nei moterys. Tačiau yra tyrimų, kurie prieštarauja tokiems rezultatams, pavyzdžiui, pagal R. Pilkauskaitės-Valickienės ir kolegų (2009) atlikto tyrimo duomenis berniukai

dažniau nei mergaitės patiria patyčias, o A. Arnarsson su bendraautoriais (2019) neišskyrė skirtumo tarp lyčių.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad patyčias (elektronines ir tradicines) patyrė 26,9 proc. tyrime dalyvavusių vyresniųjų paauglių. O iš kitų tyčiojasi (virtualioje erdvėje bei tradiciniu būdu) 14,9 proc. vyresniųjų paauglių. Panašūs rezultatai pateikiami ir literatūros apžvalgoje apžvelgtame Tarptautiniame mokinių gyvenimo ir sveikatos tyrime, jog 2018 metais Lietuvoje patyčias patyrė 29 proc. berniukų ir 26 proc. mergaičių, o iš kitų besityčiojantys nurodė 25 proc. berniukų ir 14 proc. mergaičių (nuoroda į šaltinį: [https://www.bepatyciu.lt/news/2019/1/17/patyci-tarp-mokini-pradedamazi/#](https://www.bepatyciu.lt/news/2019/1/17/patyci-tarp-mokini-pradedamazi/)).

Verta pastebėti, kad nors pagal atlikto tyrimo rezultatus vaikinai dažniau pripažino esantys skriaudėjai, o merginos nurodė turėjusios aukos patirties patyčiose, tačiau vaikinai, kurie nurodė turėję aukos patirtį patyčiose dažniau patyrė fizinės patyčias, o merginos – žodines. Tokį tyrimo rezultatą patvirtina ir R. Ford su kolegomis (2017).

Analizuojant elektroninių patyčių patirtį, nustatyta, kad aukos dažniausiai nurodo buvusios įskaudintos mobiliuoju telefonu gautomis trikdančiomis nuotraukomis, užgauliomis trumpomis žinutėmis bei pokalbių svetainėse. Nustatyta, kad 42 proc. tiriamųjų nurodė turėję aukos patirties. 27 proc. tiriamųjų nurodo, kad tyčiojosi pokalbių svetainėse bei siuntė užgaulias trumpas žinutes. Analizuojant tradicinių patyčių patirtį, nustatyta, kad 41 proc. tiriamųjų dažniausiai nurodo, kad jie buvo pravardžiuojami, erzinami, ignoruojami ir apie juos buvo skleidžiama netiesa. O 24 proc. šiame tyrime dalyvavusių vyresniųjų paauglių nurodo, kad pravardžiavo, erzino ir ignoravo kitus. Taigi tyrimo rezultatai rodo, kad yra pakankamai didelis skaičius vyresniųjų paauglių, dalyvaujančių tiek elektroninėse, tiek tradicinėse patyčiose. O elektroninėje erdvėje dominuoja tokios patyčių formos, kaip *išmečiau kitą vaiką iš pokalbių svetainės* bei *įskaudinau kitą vaiką svetainėse (Skype, FaceBook, My Space, Blog ir kt.)*. Tradicinėse patyčiose dominuoja prasivardžiavimas, bjaurus erzinimas bei ignoravimas ar nebendravimas. S. Lucia (2016) taip pat išskiria dvi dažniausiai pasitaikančias patyčių formas „pasijuokti“ ir „ignoruoti“.

Atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad tyrime dalyvavę vaikinai pasižymi aukštesne savigarpa nei merginos. Tai patvirtina ir A. Dobrescu (2013) bei R. Rutkauskaitės ir S. Bendaravičiūtė (2017), literatūros apžvalgoje apžvelgtų tyrimų rezultatai, kad savigarpa yra susijusi su paauglių lytimi. R. Žukauskienės, O. Malinauskienės ir R. Erentaitės (2011) bei R. Sabaliauskytės ir M. Pileckaitės-Markovienės (2009) tyrimuose taip pat nustatyta, kad vaikinų savigarpa yra didesnė nei merginų.

Įdomu, kad merginų savigarba yra žemesnė nei vaikinių, tačiau akademinėje veikloje merginos savo akademinę kompetenciją vertina aukščiau nei vaikinai. Toks rezultatas nepatvirtina literatūros apžvalgoje aptarto M. Aryana (2010) atlikto tyrimo rezultato, jog savigarbai įtakos turi akademiniai pasiekimai. Tačiau patvirtina kitų tyrėjų išvadas, kad žemas savęs vertinimas nebūtinai yra žemų akademinų pasiekimų požymis (Pullmann & Allik, 2008). O pasak M. L. Ch. Alva (2013), aukšta savigarba teigiamai paveikia akademinis pasiekimus. Verta pastebėti, kad merginų pasitenkinimas mokykla yra aukštesnis nei vaikinių, galbūt tai siejasi ir su geresniu merginų akademinio pažangumu.

Tyrimo rezultatai parodė, kad merginos ne tik vertina save geriau nei vaikinai akademinėje srityje, bet ir mokosi geriau nei vaikinai. Tokius rezultatus patvirtina ir R. Rutkauskaitė su S. Januševičiūte (2015). Tačiau yra tyrimų, kurių rezultatai yra priešaringi, pavyzdžiui, R. Rutkauskaitė ir M. Brazauskas (2012; Rutkauskaitė ir Januševičiūtė, 2015) nustatė, kad vaikinai mokosi geriau nei merginos.

Atlikus koreliacinę analizę, nustatytas statistiškai reikšmingas ryšys tarp pasitenkinimo gyvenimu sričių (šeima, draugais, savimi ir bendru pasitenkinimu) ir patyčių patirties. Kuo daugiau paauglys turi patyčių patirties, tuo mažiau yra patenkintas gyvenimu ir atvirkščiai. Panašius rezultatus patvirtina A. Arnarsson su kolegomis (2019) netradicines patyčias siedami su žemesniu pasitenkinimu gyvenimu.

Taip pat nustatytas ryšys tarp vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų pasitenkinimo gyvenimu sričių ir savigarbos. Taigi kuo aukštesnė savigarba, tuo labiau patenkinti savo šeima, draugais, savimi ir bendrai savo gyvenimu. Tai patvirtina ir A. M. Zawadzka ir kolegų (2016) tyrimo rezultatai bei A. K. Petel su bendraautorais (2018), kad aukštesnė savigarba rodo didesnį pasitenkinimą gyvenimu. Pasak tyrėjų, savigarba yra pasitenkinimo gyvenimu stiprintuvas. Koreliacinė analizė taip pat atskleidė, kad vyresniųjų paauglių pasitenkinimas mokykla ir gyvenamąja aplinka nedaro įtakos savigarbai ir patyčių patirčiai, tačiau akademiniai pasiekimai priklauso nuo pasitenkinimo mokykla. Yra tyrimų, kurių rezultatai parodo, kad aukštesnis pasitenkinimas gyvenimu turi įtakos aukštesniems akademiniam rezultatams (Antaramian, 2017).

Vertingos informacijos pavyko gauti, atlikus regresinę analizę. Įtakingiausi veiksniai, prognozuojantys pasitenkinimą gyvenimu yra savigarba ir skriaudėjo patirtis tradicinėse patyčiose. Vadinasi, padidėjus savigarbai, padidėja tikimybė aukštesniam pasitenkinimui gyvenimu. O sumažėjus skriaudėjo patirčiai tradicinėse patyčiose, padidėja pasitenkinimas gyvenimu. Panašius rezultatus atskleidžia ir kiti tyrimai. Pavyzdžiui, R. Gilmano ir E. S. Huebnerio (2006; Çivitci,

2010) tyrimo rezultatai, kad paauglių, kurių pasitenkinimo gyvenimu yra aukštas lygis, yra žemas nerimo ir depresijos lygis bei aukštesnis savęs vertinimas. Taigi, gali būti, kad vyresnieji paaugliai, kurie pasižymi žemesniu pasitenkinimo lygiu yra žemesnės savigarbos.

Apibendrinant gautus rezultatus galima teigti, kad vyresniųjų paauglių – vaikinų ir merginų pasitenkinimo gyvenimu sritys siejasi su patyčių patirtimi, savigarba ir akademiniais pasiekimais, o prognozinę vertę, pasitenkinimui gyvenimu, turi savigarba bei skriaudėjo patirtis tradicinėse patyčiose.

Tyrimo ribotumai. Vienas tyrimo ribotumas yra tai, kad tyrimo imtis yra pakankamai didelė, tačiau specifinė, kadangi tik vieno Lietuvos miesto gimnazijų. Kitas tyrimo ribotumas – tiriamųjų motyvacija pildant klausimyną. Kadangi tyrimas buvo atliekamas etikos pamokų metu – grupinėje aplinkoje, gali būti, kad tiriamieji nesiryžo kuo nuoširdžiau bei atviriau atsakyti į klausimus. Klausimyno pildymas užtruko iki 45 min. ir tiriamieji gana greitai prarasdavo motyvaciją pildyti klausimyną. Tai galėjo paveikti tyrimo rezultatus.

Gairės tolesniems tyrimams. Tolesnių paauglių pasitenkinimo gyvenimu tyrimų poreikis yra akivaizdus, kadangi šiai dienai daugiau yra atlikta tyrimų su suaugusiais. Tolesniuose tyrimuose būtų galima įtraukti kintamuosius, kurie turi įtakos vyresniųjų paauglių pasitenkinimui gyvenimu. Būtų galima įtraukti ne tik tuos paauglius, kurie turi/neturi aukos patirties patyčiose, ir/arba kurie turi/neturi skriaudėjo patirties patyčiose, bet ir tuos vyresniuosius paauglius, kurie yra stebėtojai patyčiose. Taip pat būtų galima įtraukti paauglio šeimos sudėties kintamąjį. Kita vertus, būtų įdomu atlikti longitudinalinį tyrimą ir įvertinti kaip keičiasi asmenybė, patyrusi patyčias, bėgant laikui arba tiesiog palyginti vyresniųjų paauglių pasitenkinimą gyvenimu su jaunesniųjų paauglių pasitenkinimu gyvenimu.

Tyrimo rezultatų pritaikymo galimybės. Tyrimo metu nustatėm, kad pasitenkinimo gyvenimu sritys turi ryšį su patyčių patirtimi, gali būti naudinga į intervencijas įtraukti patyriminius užsiėmimus, kuriuose būtų mokoma kaip tvarkytis su negatyviais patyrimais. Taip pat buvo nustatyta, kad pasitenkinimas gyvenimu siejasi su savigarba. Tam būtų naudingos mokymų programos, padedančios paaugliams užmegzti, vystyti pozityvius santykius ne tik virtualioje erdvėje, bet ir realiai.

IŠVADOS

1. Šiame tyrime dalyvavę vyresnieji paaugliai nurodė, jog labiausiai patenkinti šeima ir savimi, o mažiausiai patenkinti – mokykla.

2. Tyrimo rezultatai parodė, kad vaikinių, kurie nurodė tyčiojęsi tiek realioje, tiek elektroninėje erdvėje yra daugiau nei merginų. Merginų, turinčių aukos patirties elektroninėse ir tradicinėse patyčiose yra daugiau nei vaikinių. Tirti vyresnieji paaugliai pripažįsta, kad dažniausiai virtualioje erdvėje tyčiojasi pokalbių svetainėse arba išsiųsdami užgaulią SMS žinutę, o tradicinėje erdvėje dažniausiai prasivardžiuoja ir ignoruoja ar nebendruoja.

3. Šiame tyrime dalyvavę vaikinai pasižymėjo aukštesne savigarpa nei merginos ($p < 0,001$).

4. Šio tyrimo rezultatai rodo, kad dauguma vyresniųjų paauglių – vaikinių ir merginų savo akademinį pasiekimą vertina kaip vidutiniško mokinio. Nustatyta, kad merginos savo akademinę kompetenciją vertina aukščiau, nei vaikinai.

5. Šiame tyrime žemesnius pasitenkinimo gyvenimu rodiklius nurodo vyresnieji paaugliai, kurie yra turėję patyčių patirties, nepriklausomai nuo jų formos. Nustatyta, kad kuo aukštesnė savigarpa, tuo labiau vyresnieji paaugliai patenkinti šeima, draugais, savimi ir bendrai gyvenimu. Taip pat tyrimu nustatyta, kad akademiniams pasiekimams įtakos turi pasitenkinimas šeima, mokykla, savimi ir bendras pasitenkinimas gyvenimu.

6. Prognostinę vertę, vyresniųjų paauglių pasitenkinimui gyvenimu, turi savigarpa ir skriaudėjo patirtis tradicinėse patyčiose.

LITERATŪRA

- Abdel-Khalek, A. M., & El Nayal, M. A. (2015). Satisfaction with life among young adults in four Arab countries. *Psychological Reports: Sociocultural Issues in Psychology*, *117*(3), 931–939.
- Alva, M. L. Ch. (2017). Self-esteem, study habits and academic performance among university students. *Propósitos y Representaciones*, *5*(1), 71–127.
- Ancuța F. I. (2016). Implications of self-esteem in adolescence. *Educația Plus*, *1*, 90–99.
- Antaramian, S. P., & Huebner, E.S. (2009). Stability of adolescents' multidimensional life satisfaction reports. *Journal of Psychoeducational Assessment*, *27*(5), 421–425.
- Antaramian, S. (2017). The importance of very high life satisfaction for students' academic success. *Cogent Education*, *4*, 1–10.
- Aryana, M. (2010). Relationship between self-esteem and academic achievement amongst pre-university students. *Journal of Applied Sciences*, *10*, 2474–2477.
- Arnarsson, A., Nygren, J., Nyholm, M., Torsheim, T., Augustine, L., Bjereld, Y., Markkanen, I., Schnohr, C. W., Rasmussen, M., Nielsen, L., & Bendtsen, P. (2019). Cyberbullying and traditional bullying among Nordic adolescents and their impact on life satisfaction. *Scandinavian Journal of Public Health*, 1–9.
- Bagdonas, A. ir Padarauskaitė, I. (2012). Paauglių kūno vaizdas ir patyčių patirtis. *Psichologija*, *46*, 45–59.
- Bradley, K. D., Cunningham, J. D., & Gilman, R. (2014). Measuring adolescent life satisfaction: a psychometric investigation of the Multidimensional students' life satisfaction scale (MSLSS). *Journal of Happiness Studies*, *15*, 1333–1345.
- Bursal, M. (2017). Academic achievement and perceived peer support among Turkish students: Gender and preschool education impact. *International Electronic Journal of Elementary Education*, *9*(3), 599–612.
- Çakar, F. S. (2012). The relationship between the self-efficacy and life satisfaction of young adults. *International Education Studies*, *5*(6), 123–130.
- Çevik, G. B. (2017). Examining university students' anger and satisfaction with life. *Journal of Education and Practice*, *8*(7), 187–195.
- Çivitci, A. (2010). Moderator role of self-esteem on the relationship between life satisfaction and depression in early adolescents. *Emotional and Behavioural Difficulties*, *15*(2), 141–152.

- Coccia, C., Darling, C. A., Rehm, M., Cui, M., & Sathe, S. K. (2011). Adolescent health, stress and life satisfaction: the paradox of indulgent parenting. *Stress and Health*, 28(3), 211–221.
- Cömert, I. T., Özyeşil, Z. A., & Özgülük, S. B. (2016). Satisfaction with life, meaning in life, sad childhood experiences, and psychological symptoms among Turkish students. *Psychological Reports*, 118(1), 236–250.
- Dobrescu, A. (2013). Adolescent self-esteem. *Social Sciences*, 2(55), 139–144.
- Esnaola, I., Benito, M., Antonio-Agirre, I., Freeman, J., & Sarasa, M. (2017). Measurement invariance of the satisfaction with life scale (SWLS) by country, gender and age. *Psicothema*, 29(4), 596–601.
- Fabio, A. D., & Gori, A. (2016). Measuring adolescent life satisfaction: psychometric properties of the satisfaction with life scale in a sample of Italian adolescents and young adults. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 34(5), 501–506.
- Ford, R., King, T., Priest, N., & Kavanagh, A. (2017). Bullying and mental health and suicidal behaviour among 14 – to 15-year-olds in a representative sample of Australian children. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 51(9), 897–908.
- Frant, A. (2016). Implications of self-esteem in adolescence. *Journal: Educația Plus*, 14(1), 90–99.
- Gedutienė, R., Šimulionienė, R., Čepienė, R. ir Rugevičius, M. (2012). Patyčios elektroninėje erdvėje: jaunesniojo amžiaus paauglių patirtis. *Tiltai*, 1, 133–148.
- Girdvainis, G. (2012). Patyčios tarp mokinių bendrojo lavinimo mokykloje: samprata, dalyviai, priežastys ir padariniai. *Socialiniai mokslai. Edukologija*, 2 (40), 8–13.
- Grigutytė, N., Raižienė, S., Pakalniškienė, V. ir Povilaitis, R. (2018). Lietuvos vaikų naudojimosi internetu 2010 ir 2018 metais ypatumų palyginimas. *Psichologija*, 58, 57–71.
- Habibi, M., Pooravari, M., Salehi, S., Ghamkhar Fard, Z., & Pooravari, M. (2015). Validity and reliability of the multidimensional student's life satisfaction scale among Iranian girl students. *Social Development & Health Promotion*, 5(1), 65–73.
- Hornby, G. (2016). Bullying: an ecological approach to intervention in schools. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 60(3), 222–230.
- Huebner, E. S., Drane, W., & Valois, R. F. (2000). Levels and demographic correlates of adolescent life satisfaction reports. *School Psychology International*, 21(3), 281–292.
- Huebner, S. (2001). Manual for the multidimensional student's life satisfaction scale. SC: University of South Carolina.

- Yaratan, H., & Yucesoylu, R. (2010). Self-esteem, self-concept, self-talk and significant others' statements in fifth grade students: Differences according to gender and school type. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 3506–3518.
- Yıldız, M. A. (2016). Serial multiple mediation of general belongingness and life satisfaction in the relationship between attachment and loneliness in adolescents. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 16(2), 553–578.
- Kratavičienė, R. (2014). Studentų asmenybės bruožų ir akademinų pasiekimų sąsajos. *Ugdymo psichologija*, 25, 74–91.
- Kriščiūnaitė-Ragelienė, T. (2014). Paauglių identiteto formavimosi, santykių su tėvais, savidiferenciacijos ir pasitenkinimo gyvenimu sąsajos. *Ugdymo psichologija*, 25, 32–49.
- Laghi, F., Pallini, S., Baumgartner, E., Guarino, A., & Baiocco, R. (2016). Parent and peer attachment relationships and time perspective in adolescence: Are they related to satisfaction with life? *Time & Society*, 25(1), 24–39.
- Laureckis, K., Petružytė, D. (2016). Jaunų žmonių, leidžiančių laiką gatvėje, savivoka. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 12, 7–20.
- Laskienė, S., Laskytė, A., Šertvytienė, D. ir Jamantienė, L. (2010). 16–17 metų sportuojančių ir nesportuojančių paauglių savo kompetencijos suvokimas ir bendrasis savęs vertinimas. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 1(76), 78–85.
- Legeckaitė, I. ir Pilkauskienė, I. (2013). Paauglių, augančių alkoholio vartojimo problemų turinčiose šeimose, vaidmens šeimoje ir akademinų pasiekimų sąsajos. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 12(2), 91–107.
- Lewis, A. D., Huebner, E. S., Malone, P. S., & Valois, R. F. (2011). Life satisfaction and student engagement in adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 40(3), 249–262.
- Liniauskaitė, A., Kairys, A., Urbanavičiūtė, I., Bagdonas, A. ir Pakalniškienė, V. (2012). Suaugusiųjų psichologinės gerovės sąsajos su socialiniais ir demografiniais kintamaisiais. *Tiltai*, 3, 35–53.
- Lyons, M. D., Otis, K. L., Huebner, E. S., & Hills, K. J. (2014). Life satisfaction and maladaptive behaviors in early adolescents. *School Psychology Quarterly*, 29(4), 553–566.
- Lucia, S. (2016). Correlates of bullying in Switzerland. *European Journal of Criminology*, 13(1), 50–66.
- Luhmann, M., & Hennecke, M. (2017). The motivational consequences of life satisfaction. *Motivation Science*, 3(1), 51–75.

- Lukšaitė-Samaitienė, I. (2018). Kai kurios daugiamatės mokinių pasitenkinimo gyvenimu skalės psichometrinės charakteristikos. *Pedagoginės psichologijos studijų programos magistro baigiamasis darbas*. Klaipėda: Klaipėdos Universitetas.
- Olweus, D., & Limber, S. P. (2010). Bullying in school: evaluation and dissemination of the Olweus bullying prevention program. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80(1), 124–134.
- Palacios, E. G., Echaniz, I. E., Fernández, A. R., & Ortiz de Barron, I. C. (2015). Personal self-concept and satisfaction with life in adolescence, youth and adulthood. *Psicothema*, 27(1), 52–58.
- Paradnikė, K. (2016). Studentų asmeninio augimo iniciatyvos ir akademinės gerovės sąsajos. *Jaunųjų mokslininkų psichologų darbai*, 5, 1–5.
- Patel, A. K., Singh, S., Tiwari, S. K., & Lindinger-Sternart, S. (2018). Self-esteem and life satisfaction among university students of Eastern Uttar Pradesh of India: A demographical perspective. *Indian Journal of Positive Psychology*, 9(3), 382–386.
- Patyčių tarp mokinių pradeda mažėti – toliau stabdyti patyčias kviečia sąmoningumo didinimo mėnuo BE PATYČIŲ. (2019). Prieiga per internet: <https://www.bepatyciu.lt/news/2019/1/17/patyci-tarp-mokini-pradedamazti/#>. Žiūrėta: 2019 04-02.
- Pepping, C. A., O'Donovan, A., & Davis, P. J. (2013). The positive effects of mindfulness on self-esteem. *The Journal of Positive Psychology*, 8(5), 376–386.
- Pilkauskaitė-Valickienė, R., Raižienė, S. ir Žukauskienė, R. (2009). Elektroninių patyčių paplitimas tarp Klaipėdos apskrities vyresniųjų klasių moksleivių. *Socialinis darbas*, 8(2), 144–121.
- Pocevičienė, R. ir Girdvainis, G. (2010). Vaikų patyčių prevencijos bendrojo lavinimo mokykloje sistemos bruožų analizė: priemonės ir dalyviai (Šiaulių atvejis). *Mokytojų ugdymas*, 14(1), 156–180.
- Pullmann, H., & Allik, J. (2008). Relations of academic and general self-esteem to school achievement. *Personality and Individual Differences*, 45(6), 559–564.
- Rakickienė, L. ir Girdzijauskienė, S. (2014). Pradinio mokyklinio amžiaus vaikų vykdomųjų funkcijų ir akademinų pasiekimų sąsajos. *Psichologija*, 50, 63–78.
- Rutkauskaitė, R. ir Bendaravičiūtė, S. (2017). Mokinių fizinis aktyvumas ir jo sąsajos su mokinių internališkumu ir eksternališkumu, saviverte ir pasitikėjimu savimi. *Sporto mokslas*, 4(90), 27–34.

- Rutkauskaitė, R. ir Januševičiūtė, S. (2015). Mokinių fizinio aktyvumo ir mokymosi pasiekimų sąsajos su mokinių bei mokytojų bendravimo ir bendradarbiavimo ypatumais per kūno kultūros pamokas. *Sporto mokslas*, 1(79), 33–39.
- Sabaliauskytė, R. ir Pileckaitė-Markovienė, M. (2009). 14-16 metų paauglių vidinės darnos, savigarbos ir sveikatos elgsenos sąsajų ypatumai. *Ugdymo psichologija*, 20, 38–43.
- Sadauskaitė, R. (2014). Elektroninių ir tradicinių patyčių patirtis paauglystėje: sąsajos su savęs vertinimu. *Jaunųjų mokslininkų psichologų darbai*, 3, 1–5.
- Saeid, N., & Eslaminejad, T. (2017). Relationship between student's self-directed-learning readiness and academic self-efficacy and achievement motivation in students. *International Education Studies*, 10(1), 225–232.
- Schnettler, B., Orellana, L., Sepúlveda, J., Miranda, H., Grunert, K., Lobos, G., & Hueche, C. (2017). Psychometric properties of the multidimensional students' life satisfaction scale in a sample of Chilean university students. *Suma Psicológica*, 24(2), 97–106.
- Self-Esteem: What Is It? (2019). Prieiga per internetą: <https://socy.umd.edu/about-us/self-esteem-what-it>.
- Sereikienė, J. Ir Šilėnienė, B. (2013). Patyčių paplitimas ir raiška paauglystėje. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 1(39), 63–69.
- Skerytė-Kazlauskienė, M., Barkauskiene, R. ir Povilaitis, R. (2012). Paauglių, turinčių mokymosi sutrikimų, savęs vertinimas: ar svarbi patyčių patirtis? *Tiltai*, 60(3), 99–110.
- Schnettler, B., Orellana, L., Lobos, G., Miranda, H., Sepúlveda, J., Etchebarne, S., Mora, M., Adasme-Berríos, C., & Grunert, K. G. (2015). Relationship between the domains of the Multidimensional Students' Life Satisfaction Scale, satisfaction with food-related life and happiness in university students. *Nutricion Hospitalaria*, 31(6), 2752–2763.
- State, T. M., & Kern, L. (2017). Life satisfaction among high school students with social, emotional, and behavioral problems. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 19(4) 205 – 215.
- Šarakauskienė, Ž. Ir Bagdonas, A. (2010). Vyresniųjų klasių mokinių subjektyvios gerovės komponentų ir sociodemografinių kintamųjų sąsajos. *Psichologija*, 41, 18–32.
- Šarakauskienė, Ž. (2012). *Mokinių psichologinė gerovė: struktūra ir sociodemografiniai bei asmenybės veiksniai*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Thornberg, R., & Knutsen, S. (2011). Teenagers' explanations of bullying. *Child & Youth Care Forum*, 40(3), 177–192.

- Totan, T., Özer, A., & Özmen, O. (2017). The role of hope, life satisfaction, and motivation in bullying among adolescents. *International Online Journal of Educational Sciences*, 9(2), 391–400.
- Truskauskaitė-Kunevičienė, I., Žukauskienė, R. ir Kaniušonytė, G. (2014). Pozityvios jaunimo raidos komponentų sąsajos su pasitenkinimu gyvenimu, psichologiniu atsparumu bei internaliais ir eksternaliais sunkumais. *Socialinis darbas*, 13(1), 62–75.
- Waasdorp, T. E., & Bradshaw, C. P. (2015). The overlap between cyberbullying and traditional bullying. *Journal of Adolescent Health*, 56(5), 483–488.
- Walter, O., & Shenaar-Golan, V. (2017). Effect of the parent adolescent relationship on adolescent boys' body image and subjective well-being. *American Journal of Men's Health*, 11(4), 920–929.
- Weber, M., & Huebner, E. S. (2015). Early adolescents' personality and life satisfaction: A closer look at global vs. Domain-specific satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 83, 31–36.
- Wong, T. K. Y., & Siu, A. F. Y. (2017). Relationships between school climate dimensions and adolescents' school life satisfaction, academic satisfaction and perceived popularity within a Chinese context. *School Mental Health*, 9(3), 237–248.
- Zaborskis, A. ir Vareikienė, I. (2015). Patyčių paplitimo Lietuvos mokyklose pokyčiai 1994–2014 metais. *Visuomenės sveikata*, 69, 40–47.
- Zawadzka, A. M., Kosakowska-Berezecka, N., & Niesiołędzka, M. (2016). Self-esteem, readiness for self-improvement and life satisfaction in Indian and Polish female students. *Polish Psychological Bulletin*, 47(2), 179–185.
- Zhang, H., Zhou, H., & Tao T. (2018). Bullying behaviors and psychosocial adjustment among school-aged children in China. *Journal of Interpersonal Violence*, 1–13.
- Žalienė, J. (2012). Paauglių laimingumas ir pasitenkinimas gyvenimu: tyrimų aktualumas ir metodologiniai iššūkiai. *Jaunųjų mokslininkų psichologų darbai*, 1, 105–112.
- Žemaitienė, N. Ir Zaborskis, A. (2010). Streso ir adaptacijos problemos mokykloje. *Urbanizacija – nauji iššūkiai žmonių sveikatai: Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas 2010*. Vilnius: UAB „Grafija“.
- Žukauskienė, R., Erentaitė, R. ir Malinauskienė, O. (2011). Tėvų auklėjimo stiliaus ir emocinio intelekto sąsajos su vyresniųjų paauglių saviveiksmingumu bei saviverte pagal lytį. *Psichologija*, 44, 22–41.

SANTRAUKA

Monika Liaučūtė. *Vyresniųjų paauglių pasitenkinimo gyvenimu sąsajos su patyčių patirtimi, savigarba ir akademiniais pasiekimais.* Psichologijos studijų programos magistro baigiamasis darbas. Darbo vadovė doc. dr. Reda Gedutienė, Klaipėdos universitetas: Klaipėda, 2018 – 50 psl.

Tyrimo metu siekta atskleisti vyresniųjų paauglių pasitenkinimo gyvenimu sąsajas su patyčių patirtimi, savigarba ir akademiniais pasiekimais. Tyrime dalyvavo 175 X ir 215 Y gimnazijų mokiniai, iš viso 390 gimnazistų besimokančių dešimtoje – dvyliktoje klasėse. Tyrime dalyvavusių vyresniųjų paauglių amžius svyravo nuo 16 iki 19 metų. Tyrimas buvo atliktas naudojantis *Daugiamate mokinių pasitenkinimo gyvenimu skale* (angl. *the Multidimensional Students' Life Satisfaction Scale*, S. Huebner, 2001), *Patyčių patirties klausimynu* (Šimulionienė, Gedutienė, Čepienė, Rugevičius, 2008) ir *Rosenberg savęs vertinimo skale* (angl. *Rosenberg's Self-Esteem Scale (SES)*, M. Rosenberg, 1965).

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad didžiausią pasitenkinimą gyvenimu šiame tyrime dalyvavusiems vyresniesiems paaugliams teikia šeima ir pasitenkinimas savimi. Mažiausią pasitenkinimą gyvenimu tyrimo dalyviams teikia mokykla. Tyrimo rezultatai parodė, kad vaikų, kurie nurodė tyčiojęsi tiek realioje, tiek elektroninėje erdvėje yra daugiau nei merginų. O merginų, turinčių aukos patirtis elektroninėse ir tradicinėse patyčiose yra daugiau nei vaikų. Tyrime dalyvavę vaikinai pasižymėjo aukštesne savigarba nei merginos. Tačiau merginos savo akademinę kompetenciją vertina geriau, nei vaikinai. Atlikus koreliacinę analizę nustatytos vyresniųjų paauglių pasitenkinimu gyvenimu sąsajos su patyčių patirtimi, savigarba bei akademiniais pasiekimais.

Pagrindiniai žodžiai: paaugliai, pasitenkinimas gyvenimu, patyčios, savigarba, akademiniai pasiekimai.

SUMMARY

Monika Liaučūtė. *The Links between Senior Adolescents' Life Satisfaction, Bullying Experiences, Self-Esteem and Academic Achievement.* Master Thesis in Psychology. Supervisor assoc. prof. Reda Gedutienė, Klaipėda University: Klaipėda, 2018 – 50 p.

The aim of the study was to reveal the links between senior teenagers' satisfaction with life, bullying experiences, self-esteem and academic achievement. 175 X and 215 Y pupils of gymnasiums participated in the study, comprising the total of 390 students in 10th – 12th grades.

The age of the adolescents in the study ranged from 16 to 19 years of age. The study has been done using the Multidimensional Students' Life Satisfaction Scale (S. Huebner, 2001), Bullying Experience questionnaire (Šimulionienė, Gedutienė, Čepienė, Rugevičius, 2008) and Rosenberg's Self-Esteem Scale (SES, M. Rosenberg, 1965).

The results of the study revealed that family and self-satisfaction provides the greatest satisfaction with life of elderly teenagers. School is considered to provide the smallest life satisfaction. The results of the study showed that there are more boys than girls who have bullied others in both real life and online. The majority with the experience of online and traditional bullying consists of girls.

The boys in the study expressed a higher self-esteem than girls. However, girls consider their academic achievements as higher than boys. After the correlation analysis has been carried out, the links between senior teenagers' life satisfaction with bullying experiences, self-esteem and academic achievements were determined.

Key Words: teens, life satisfaction, bullying, self-esteem, academic achievements.

PRIEDAI

1 PRIEDAS DAUGIAMATĖ MOKINIŲ PASITENKINIMO GYVENIMU SKALĖ

1. Mano draugai malonūs man	1	2	3	4	5	6
2. Būti su manimi smagu	1	2	3	4	5	6
3. Mokykloje jaučiuosi blogai	1	2	3	4	5	6
4. Man nemalonu leisti laiką su draugais	1	2	3	4	5	6
5. Yra daug dalykų, kuriuos galiu atlikti gerai	1	2	3	4	5	6
6. Mokykloje daug išmokstu	1	2	3	4	5	6
7. Man patinka leisti laiką su savo tėvais	1	2	3	4	5	6
8. Mano šeima geresnė už daugelį kitų šeimų	1	2	3	4	5	6
9. Daug dalykų mokykloje man nepatinka	1	2	3	4	5	6
10. Manau, atrodau gerai	1	2	3	4	5	6
11. Mano draugai nuostabūs	1	2	3	4	5	6
12. Jei reikės pagalbos, draugai man padės	1	2	3	4	5	6
13. Norėčiau, kad nereikėtų eiti į mokyklą	1	2	3	4	5	6
14. Aš pats sau patinku	1	2	3	4	5	6
15. Ten, kur gyvenu, yra daug smagių dalykų veikti	1	2	3	4	5	6
16. Draugai su manimi elgiasi gerai	1	2	3	4	5	6
17. Dauguma žmonių mane mėgsta	1	2	3	4	5	6
18. Man patinka būti namuose su savo šeima	1	2	3	4	5	6
19. Mano šeimoje visi gerai sutaria tarpusavyje	1	2	3	4	5	6
20. Man patinka eiti į mokyklą	1	2	3	4	5	6
21. Tėvai su manimi elgiasi teisingai/sąžiningai	1	2	3	4	5	6
22. Man patinka būti mokykloje	1	2	3	4	5	6
23. Mano draugai nemaloniai elgiasi su manimi	1	2	3	4	5	6
24. Norėčiau, kad mano draugai būtų kitokie	1	2	3	4	5	6
25. Mokykloje įdomu	1	2	3	4	5	6
26. Man patinka tai, ką veikiame mokykloje	1	2	3	4	5	6
27. Norėčiau gyventi kitokiame name/bute	1	2	3	4	5	6
28. Mano šeimos nariai vienas su kitu kalbasi maloniai	1	2	3	4	5	6
29. Man smagu būti su savo draugais	1	2	3	4	5	6
30. Kartu su savo tėvais smagiai praleidžiame laiką	1	2	3	4	5	6
31. Man patinka mano gyvenamoji vieta (rajonas/miestas/ miestelis /kaimas)	1	2	3	4	5	6
32. Norėčiau gyventi kur nors kitur	1	2	3	4	5	6
33. Esu malonus asmuo	1	2	3	4	5	6
34. Ten, kur gyvenu, yra daug nemalonių žmonių	1	2	3	4	5	6
35. Mėgstu išbandyti naujus dalykus	1	2	3	4	5	6
36. Mūsų šeimos namas/butas yra gražus	1	2	3	4	5	6
37. Mėgstu savo kaimynus	1	2	3	4	5	6
38. Turiu užtektinai draugų	1	2	3	4	5	6
39. Norėčiau, kad kaimynystėje gyventų kitokie žmonės	1	2	3	4	5	6
40. Man patinka, kur aš gyvenu	1	2	3	4	5	6

2 PRIEDAS KLAUSIMAI PATYČIŲ PATIRČIAI ĮVERTINTI

1. Ar dažnai per pastaruosius kelis mėnesius buvai atsidūręs tokioje nemalonioje situacijoje, kai tave kas nors įskaudino per internetą ar mobiliuoju telefonu?

Niekada	Tik kartą ar du	2-3 kartus per mėnesį	Kartą per savaitę	Keletą kartų per savaitę
☐	☐	☐	☐	☐

2. Kaip dažnai per pastaruosius kelis mėnesius buvai atsidūręs tokioje nemalonioje situacijoje, kai tave kas nors įskaudino mokykloje?

Niekada	Tik kartą ar du	2-3 kartus per mėnesį	Kartą per savaitę	Keletą kartų per savaitę
☐	☐	☐	☐	☐

3. Kaip dažnai per pastaruosius kelis mėnesius pats įskaudinai kitus vaikus per internetą ar mobiliuoju telefonu?

Niekada	Tik kartą ar du	2-3 kartus per mėnesį	Kartą per savaitę	Keletą kartų per savaitę
☐	☐	☐	☐	☐

4. Kaip dažnai per pastaruosius kelis mėnesius pats įskaudinai kitus vaikus mokykloje?

Niekada	Tik kartą ar du	2-3 kartus per mėnesį	Kartą per savaitę	Keletą kartų per savaitę
☐	☐	☐	☐	☐

5. Ar per pastaruosius kelis mėnesius, naudodamasis internetu ir mobiliuoju telefonu esi patyręs bent vieną iš žemiau išvardintų dalykų?

	Niekada	Tik kartą ar du	2-3 kartus per mėnesį	Kartą per savaitę	Keletą kartų per savaitę
Gavau užgaulų elektroninį laišką	☐	☐	☐	☐	☐
Gavau grasinančią SMS žinutę	☐	☐	☐	☐	☐
Mobiliuoju telefonu man atsiuntė trikdančią nuotrauką/vaizdo klipą	☐	☐	☐	☐	☐
Man grasino pokalbių svetainėje	☐	☐	☐	☐	☐
Apie mane pokalbių svetainėje buvo skleidžiami gandai	☐	☐	☐	☐	☐
Man skambino mobiliuoju telefonu ir grasino	☐	☐	☐	☐	☐
MSN/SMS žinutėmis apie mane buvo paskleista informacija, manęs neatsiklausus	☐	☐	☐	☐	☐
Buvau išmestas iš pokalbių svetainės	☐	☐	☐	☐	☐
Mane pažemino, atsiuntę suklastotą mano nuotrauką	☐	☐	☐	☐	☐
Gavau užgaulią SMS žinutę	☐	☐	☐	☐	☐
Mane įskaudino svetainėse (Skype, FaceBook, My Space, Blog ir kt.)	☐	☐	☐	☐	☐

Buvo pasinaudota mano kompiuteryje esančia informacija be mano leidimo

6. Ar per pastaruosius kelis mėnesius kada nors buvo tokia situacija, kada tu vienas arba su savo mokyklos ar internetiniais draugais naudojai internetą ar mobilių telefoną prieš kitą vaiką tokiu būdu, kad jis negalėjo apsiginti?

	Niekada	Tik kartą ar du	2-3 kartus per mėnesį	Kartą per savaitę	Keletą kartų per savaitę
Siunčiau užgaulius elektroninius laiškus	☐	☐	☐	☐	☐
Siunčiau grasinančias SMS žinutes	☐	☐	☐	☐	☐
Mobiliuoju telefonu siunčiau trikdančias nuotraukas/vaizdo klipus	☐	☐	☐	☐	☐
Grasinau pokalbių svetainėje	☐	☐	☐	☐	☐
Pokalbių svetainėje skleidžiau gaudus apie kitą vaiką/vaikus	☐	☐	☐	☐	☐
Skambinau mobiliuoju telefonu ir grasinau	☐	☐	☐	☐	☐
MSN/SMS žinutėmis paskleidžiau informaciją apie kitą vaiką, jo neatsiklausus	☐	☐	☐	☐	☐
Išmečiau kitą vaiką iš pokalbių svetainės	☐	☐	☐	☐	☐
Pažeminau kitą vaiką, nusiųsdamas jam suklastotą jo nuotrauką	☐	☐	☐	☐	☐
Išsiunčiau užgaulią SMS žinutę	☐	☐	☐	☐	☐
Įskaudinau kitą vaiką svetainėse (Skype, FaceBook, My Space, Blog ir kt.)	☐	☐	☐	☐	☐
Pasinaudojau kito vaiko kompiuteryje esančia informacija be jo leidimo	☐	☐	☐	☐	☐

7. Žemiau pateiktos bjauraus ar nemalonaus elgesio su kitais vaikais situacijos. Ar kas nors bjauriai elgėsi su tavimi mokykloje, per pastaruosius kelis mėnesius? Jei taip, prašau kiekvieną tau tinkantį variantą pažymėk:

	Niekada	Tik kartą ar du	2-3 kartus per mėnesį	Kartą per savaitę	Keletą kartų per savaitę
Tave pravardžiavo	☐	☐	☐	☐	☐
Tave bjauriai erzino	☐	☐	☐	☐	☐
Sugadino tau priklausančius daiktus	☐	☐	☐	☐	☐
Atėmė/pavogė tau priklausančius daiktus ar pinigus	☐	☐	☐	☐	☐
Apie tave buvo skleidžiami bjaurūs	☐	☐	☐	☐	☐

gandai /netiesa					
Buvai verčiamas daryti tai, ko nenorėjai daryti	☐	☐	☐	☐	☐
Grasino tau ar gąsdino tave	☐	☐	☐	☐	☐
Trenkė, stumdė, mušė ar įspyrė	☐	☐	☐	☐	☐
Ignoravo tave ar nebendravo su tavimi	☐	☐	☐	☐	☐

8. Žemiau pateiktos bjauraus ar nemalonaus elgesio su kitais vaikais situacijos. Ar tu elgeisi taip su kitais vaikais mokykloje, per pastaruosius kelis mėnesius? Jei taip, prašau kiekvieną tau tinkantį variantą pažymėk:

	Niekada	Tik kartą ar du	2-3 kartus per mėnesį	Kartą per savaitę	Keletą kartų per savaitę
Pravardžiavai	☐	☐	☐	☐	☐
Bjauriai erzinau	☐	☐	☐	☐	☐
Sugadinai kitam/ai priklausančius daiktus	☐	☐	☐	☐	☐
Atėmei ne tau priklausančius daiktus ar pinigų	☐	☐	☐	☐	☐
Skleidei gandus /netiesą	☐	☐	☐	☐	☐
Vertei daryti tai, ko kitas(s) nenorėjo daryti	☐	☐	☐	☐	☐
Grasinau ar gąsdinau kitą/us	☐	☐	☐	☐	☐
Trenkei, stumdei, mušei ar įspyrei	☐	☐	☐	☐	☐
Ignoravai ar nebendravai	☐	☐	☐	☐	☐

3 PRIEDAS ROSENBERG SAVĖS VERTINIMO SKALĖ

	Teiginiai	Visiškai sutinku	Sutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku
1.	Apskritai aš esu patenkintas(-a) savimi.	4	3	2	1
2.*	Kartais aš galvoju, kad esu visiškai niekam tikęs(-usi).	4	3	2	1
3.	Aš manau, kad turiu daug gerų savybių.	4	3	2	1
4.	Darbus aš sugebu atlikti taip pat gerai, kaip ir dauguma kitų žmonių.	4	3	2	1
5.*	Manau, kad nedaug kuo galiu didžiuotis.	4	3	2	1
6.*	Kartais aš jaučiuosi nenaudingas(-a).	4	3	2	1
7.	Aš jaučiu, kad esu vertingas žmogus, bent taip pat, kaip kiti.	4	3	2	1
8.*	Aš norėčiau labiau save gerbti.	4	3	2	1
9.*	Apskritai, aš esu linkęs(-usi) jaustis nevykėliu(-e).	4	3	2	1
10.	Esu geros nuomonės apie save.	4	3	2	1

4 PRIEDAS AKADEMINIŲ PASIEKIMŲ ĮVERTINIMAS

1. Koks tavo paskutinio semestro visų dalykų pažymių vidurkis? _____

2. Pagal mokymosi pasiekimus gali save laikyti:

- Labai geru mokiniu
- Geru mokiniu
- Vidutinišku mokiniu
- Mokiniu, kuriam nesiseka
- Kita (parašyk) _____

5 PRIEDAS KLAUSIMAI APIE DRAUGŲ KIEKĮ KLASĖJE, MOKYKLOJE

1. Kiek gerų draugų/draugių tu turi klasėje?

Nei vieno

Vieną

Kelias

Daug

2. Ar tu jautiesi mažiau mėgstamas klasėje nei kiti vaikai?

Ne, niekada

Retai

Kartais

Dažnai

Labai dažnai

Taip, visada

3. Jaučiuosi saugiai mokykloje

Visiškai nesutinku

Nesutinku

Sutinku

Visiškai sutinku

4. Manau, kad mokykloje esu pritapęs

Visiškai nesutinku

Nesutinku

Sutinku

Visiškai sutinku

6 PRIEDAS SOCIODEMOGRAFINĖS CHARAKTERISTIKOS

1. Kiek tau metų? _____

2. Tavo gyvenamoji vieta:

- Miestas
- Užmiestis

3. Lytis

- Vaikinas
- Mergina